

veřníca

ČASOPIS PRO OCHRANU PŘÍRODY A KRAJINY

XX. ročník 2006

18. zvláštní vydání

NEKUP TO!

ENVIRONMENTÁLNĚ ŠETRNÉ NAKUPOVÁNÍ

Nekup to! Environmentálně šetrné nakupování

veronica

Editor: Petr Ledvina

Autoři jednotlivých kapitol:

Eva Fraňková – text Fair Trade v Kolumbii

Hana Chalupská – kapitola Eko(v)ložky

Jana Jerglová – kapitola Eko(v)ložky

Kateřina Kosová – kapitola Květiny

Kateřina Kotásková – kapitola Biopotraviny

Věra Pospíšilíková – kapitola Spotřebitel a odpady

Věra Soukupová – kapitola Dětské pleny

Šárka Špačková – kapitoly Fair Trade – spravedlivý obchod, Oděvy v souvislostech

Odborná konzultace:

Yvonna Gaillyová, ZO ČSOP Veronica

Obrázky: Rostislav Pospíšil a Jan Steklík

Korektury: Jiří Turek

Vydání první, 2006

Vydala ZO ČSOP Veronica, Panská 9, 602 00 Brno

www.veronica.cz

Publikace byla finančně podpořena v grantovém řízení MŽP. Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Evidenční číslo MK ČR: 5622

Veronica vychází za přispění Státního fondu životního prostředí ČR, Ministerstva životního prostředí ČR, ÚVR ČSOP a Nadace Veronica.

© ZO ČSOP Veronica 2006

ISSN 1213-0699

Nekup to!

Environmentálně šetrné nakupování

Obsah

Místo předmluvy a shrnutí	3
Biopotraviny	5
Fair Trade – spravedlivý obchod	8
Spotřebitel a odpady	14
Dětské pleny	20
Eko(v)ložky	25
Květiny	29
Oděvy v souvislostech	33
O autorkách	39
Literatura a internetové zdroje	40

Místo předmluvy a hned i místo shrnutí

Milé čtenářky a milí čtenáři,

publikace, která se Vám dostává do rukou, se zabývá tématem, kterému se odborně říká *environmentálně šetrné nakupování*, případně *odpovědná spotřeba*, zjednodušeně můžeme napsat jak nakupovat šetrněji k životnímu prostředí. Bohužel není pravda, jak se občas v médiích píše, že lze nakupovat ekologicky či že lze svým nákupem přírodě pomoci. Každé naše jednání, nejen nakupování, má nějaký dopad na životní prostředí; my se můžeme snažit, aby tento dopad byl maximálně co možná nejmenší.

Hned na začátek se můžete oprávněně zeptat, proč nás touto knihou vlastně nabádáte k dalšímu a ještě většímu konzumu? Hned se pokusíme vysvětlit, že tomu tak není. I my si myslíme, že heslo „nakup – rychle spotřebuj – vyhoď – běž si koupit nové“, kterým se řídí výrobci a jejich reklamní agenti, je špatné. Každá další koupená věc má přinést domů žádané štěstí, ono ale opět nepřichází. Předmět končí v koutě, časem v odpadovém koši a je třeba se rychle rozhlédnout, po něčem novém. Zároveň ale víme, že některé „věci“, ke svému modernímu životu potřebujeme, a prakticky žádá naše rodina není zcela samozásobitelská. Nejen podle dotazů návštěvníků naší ekologické poradny dále víme, že spousta lidí přemýšlí nad tím jak nakupovat co nešetrněji a nejen nás se například ptají, je-li lepší kupovat mléko v PET-lahvi nebo v krabici? Zákazníci si uvědomují zodpovědnost za své nákupní chování a zároveň věří, že svou poptávkou po jiných výrobcích, či výrobcích jinak balených, vyvolají i změnu chování výrobců. Nemůžeme proto napsat jen jednoduše: „nekupujte nic“.

Spotřebitelé, tj. ti co nakupují, mají dnes přístup ke spoustě informací o svých právech, vědí jak a kde reklamovat, snad i něco o kvalitě. Rady poskytují různé spotřebitelské poradny, časopisy i celostátní denní tisk. I díky různým aférám se zkaženými balenými potravinami v „královstvích levných nákupů“, problémům se zkrachovanými cestovními kan-

celářiemi či problémovým nákupům textilu na tržištích vědí, co v podobných situacích dělat. Dostatek informací bohužel chybí právě v oblasti dopadů na životní prostředí, neboli odborně řečeno v environmentální problematice. Samozřejmě, že již řadu let jsou k dispozici publikace či další materiály, které se našeho tématu dotýkají – zmiňme jen několik vydání dnes již bohužel zcela rozebraného Desatera domácí ekologie autorů Máchal, Vlašín, Smolíková, zaměřeného hlavně na různá opatření a vylepšení v domácnostech, nebo již třetí vydání publikace Průvodce ekospotřebitele, vydaného Rosou v Českých Budějovicích. Ve věku internetu samozřejmě platí, že kdo hledá, najde. Bohužel některé informace jsou ještě příliš schované a mnozí z nás nechceme strávit většinu svého času surfováním na internetu a rozlišovat pseudoinformace od výrobců od informací nezávislých autorit a poučených spotřebitelů. Dalším důvodem, proč nabízíme hrst rad dohromady, je, že tak trochu přepokládáme, že když čtenářka bude pročítat kapitulu o biopotravinách, tak jí nenápadně spočine zrak i na kapitole o dámských vložkách, podobně čtenář, který pojídá skvělou čokoládu a zkoumá, co že to ten Fair Trade vlastně je, si „omylem“ přečte o tom, jaký dopad na životní prostředí mohou mít řezané květiny, které se právě chystá koupit.

Co tedy můžete v naší publikaci nalézt za témata? Jak již bylo řečeno na začátku, věnujeme se pouze oblasti nakupování, nenajdete tu proto rady z oblasti dopravy či zavedení úspor vody v bytě. Až na výjimky se věnujeme tzv. rychloobrátkovému zboží, tj. produktům, které kupujeme velmi často. Proto si můžete přečíst o biopotravinách a vůbec nákupu potravin, o spravedlivém obchodě, kterému se i u nás říká Fair Trade, o vložkách, o ple-

nách, odpadech. Textil sice nekupujeme každý den, ale pokud je např. v Německu jeho spotřeba na hlavu a rok přes dvacet kilogramů, tak i zde jde o pořádnou hromadu. Květiny se sice neváží na váze, většinou je dáváme jako symbolický dar, ale je dobré vědět, jakou ekologickou stopu si nesou. Zároveň víme, že některé z předložených témat jsou více známé, diskutované, etablované, o jiných se teprve začíná diskutovat i v prostředí ekologických poraden. V některých případech jdou naše rady jen na úroveň informativní, např. ještě dnes si běžně nemůžeme koupit košili z biobavlny. Přesto nemůžeme schovávat hlavu do písku před informacemi, kolik lidí v Indii zabíjejí pesticidy užívané na bavlnu pro naše „levná“ trička.

Krátce se zmíníme o tématech, která zde nenajdete. Pradleny a pradáci tu určitě budou postrádat rady, jak si vybrat prací prostředek. Poté, co začala platit vyhláška, která zakazuje prodej prostředků s fosfáty, se prozatím snížilo množství rad, které lze fundovaně dávat. Zůstávají samozřejmě v platnosti obecné rady o správném dávkování, vyhýbání se nákupu bělidel či aviváže. Tyto rady ostatně najdete i v kapitole věnované dětským plenám. Tyto rady rozvedené případně na internetových stránkách. Dále zde chybí i text obecně o nákupu domácí chemie a kosmetiky, která také patří mezi výrobky, jež si kupujeme skoro dennodenně. Obecně platí, že většina domácí chemie je zbytečná, nejlepší na úklid je mechanická síla, utěrka z mikrovláken a trocha octu. A pokud nevíme, můžeme se spolehnout na ekoznačku Ekologicky šetrný výrobek, kterou můžeme využívat i při nákupu různých barev a laků. Z „výrobků“, které nenakupujeme tak často, nepíšeme nic o nábytku, kde platí jednoduše – nejlepší je celodřevěný, co nejlíže vyráběný, lakovaný vodou ředitelnými laky (případně voskovaný) a samozřejmě je normální chtít dřevo ve standardu FSC, což je zjednodušeně řečeno ekvivalent značky „produkt ekologického zemědělství“, užívaný v lesnictví. Fandové spotřební a domácí elektroniky tu také nenajdou nic o tomto tématu. Buď jde o předměty zbytné, které opravdu nepotřebujeme. V případě nákupů např. ledniček či praček nám v maximálně míře pomůže tzv. energetický štítek výrobku, který už několik let u každého takového předmětu v obchodě visí.

A moc dalších rad se už dát nedá. Poslední zmínku uděláme o nákupu škodlivých plastových výrobků do domácností – myslíme především podlahové krytiny z PVC. Krátká zmínka je v kapitole odpady, je dobré vědět, že tyto krytiny mohou být z přírodních látek a že většina informací o PVC je k dispozici na internetové stránce pvc.arnika.org.

Stejně jako v jiných oblastech lidského konání, tak v oblasti environmentálně šetrného nakupování platí, že ne vše je zcela jednoznačné a definitivní. Dokonce už předem předpokládáme, že na některé rady budete mít zcela opačný názor. Například: „*Proč bych si měl/a shánět Fair Trade banány, když máme vlastní jablka!*“ – viz kapitolu biopotraviny a Fair Trade. Stejně některé informace velmi rychle zastarávají a mění se k lepšímu (či horšímu). Podobně jako je nyní možnost si koupit biomošty ve vratných obalech, tak za krátkou dobu bude (snad) možné si v obchodě koupit „biooblečení“ z našich přírodních produktů či květiny s logem Fair Trade. Na konci publikace proto uvádíme seznam autorek i s jejich kontakty – můžete s nimi diskutovat, máte-li například jiné zkušenosti nebo máte-li další podněty k tématu. Můžete také psát přímo k nám na Veroniku. Pomůžete nám tak ke zkvalitnění díla. Průběžně aktualizovanou podobu celé publikace najdete na internetové adrese www.veronica.cz/spotřebitelstvi/.

Petr Ledvina, Ekologický institut Veronica

Biopotraviny

Co jsou biopotraviny?

Odpověď: kvalitní zdravé potraviny z ekologického zemědělství

Současné intenzivní zemědělství často škodí přírodě i našemu zdraví. Z rozlehlých lánů polí je splavována úrodná půda, chybí meze a remízky pro přirozený život ptáků či drobné zvěře, ve velkokapacitních chovech trpí namačkány ve špatných podmínkách miliony hospodářských zvířat. Především ale stále rostoucí množství umělých hnojiv a chemických postřiků zhoršuje kvalitu potravin, které jíme. Proto se v zahraničí i u nás začíná čím dál více rozvíjet šetrné ekologické zemědělství, které nepoužívá

nebezpečné chemikálie a zajišťuje důstojné podmínky chovu zvířat. Výrobky pocházející z takových ekologických farem jsou označovány jako *biopotraviny*. Biopotraviny (dále občas jen zkráceně BIO) často obsahují více důležitých živin.

Neobsahují zbytky pesticidů, průmyslových hnojiv a antibiotik, protože nesmějí být zvířatům přidávány do potravy. Při zpracovávání bioproduktů je zakázáno používat chemická aditiva (umělá barviva, sladidla, konzervační látky nebo syntetické chuti) a metody jako ionizující ozařování nebo genetické inženýrství. Navíc jsou celou cestu z pole až na pult obchodu přísně kontrolovány.

Jak BIO poznám?

Odpověď: na první pohled

Zda je výrobek opravdu BIO, poznáte snadno podle loga zvaného Zelená zebra. Tato státem garantovaná značka zaručuje,

Slovo biopotraviny má přesný význam

Jsou vyrobené z rostlin, živočichů a jejich produktů pěstovaných, chovaných a zpracovaných podle Zákona o ekologickém zemědělství č. 242/2000 Sb. a Nařízení rady EHS č. 2092/91.

Musí rovněž splňovat všechny požadavky na bezpečnost a zdravotní nezávadnost podle Zákona o potravinách.

že byla dodržena všechna zákonem stanovená pravidla a že certifikované potraviny byly kontrolovány na každém kroku od zemědělce a výrobce až ke konečnému spotřebiteli. V případě nebaleného zboží jako např. pečivo, ovoce, zelenina, brambory nebo mléko ze dvora, musí prodávající doložit

původ potraviny platným osvědčením o bio původu. Novou povinností bude brzy uvádět na každém biovýrobku evropské logo.

Co všechno může být BIO?

Odpověď: všechno

V kvalitě BIO si dnes můžeme koupit téměř cokoli. Tedy zdaleka nejen obiloviny a luštěniny, ale i maso, máslo a mléčné výrobky, zeleninu, ovoce, celozrnné i bílé těstoviny, dětskou výživu, ale i pochoutky jako např. kečup, chipsy, víno, čokoládu nebo uherák z nefalšovaného biovepřového. Sortiment se stále rozšiřuje. Nyní je na českém trhu přes 2 000 druhů biovýrobků. V České republice je bohužel značka BIO často nesprávně vnímána jako označení něčeho speciálního pro vegetariány, tedy nechutného a pro „normálního“ člověka nepoživatelného. Teprve postupně se do povědomí veřejnosti dostává jako značka kvalitních potravin. Dobrým příkladem může být maso a masné výrobky. Biomaso, pocházející z humánního a k přírodě citlivého prostředí, může být plnohodnotnou součástí naší stravy stejně tak, jako je chov zvířat důležitou součástí efektivního smíšeného hospodaření. Proto se vždy díváme po místním a tradičně zpracovaném biomase.

Jak BIO nakupovat?

Odpověď: na mnoho způsobů

Biopotraviny najdeme hlavně ve specializovaných prodejnách. Nejde jen o prodejny se zdravou výživou, ale v poslední době vznikají také přímo prodejny s názvem Biopotraviny. Takové obchůdky dnes najdeme téměř v každém větším městě, ale to rozhodně nelze považovat za dostačující. Od roku 2000 se biopotraviny objevují také v supermarketech. Donedávna nabízely jen několik druhů suchých biopotravin, ale dnes je výběr bohatý, například na biomassu téměř jinde než tam nenarazíme. Má to své výhody i nevýhody, záleží na nás a našich možnostech, zda chceme podporovat velké obchodní řetězce a nakupovat u nich, byť BIO. V běžných malých samoobsluhách zatím biopotraviny scházejí, avšak i tady se začíná situace zlepšovat. Například maloobchodní síť Brněnka již nějaký ten pátek nabízí biopotraviny a zdaleka nejde jen o několik balíčků s obilím, ale o uspokojivou nabídku. Ve svých větších prodejnách zkouší prodávat také čerstvou biozeleninu a bioovoce a nechybí ani stylově upravený regál pro výrobky se značkou Fair Trade.

Na co však nesmíme zapomínat, je tzv. *přímý* či *polopřímý prodej biopotravin*. Ale pozor: zde je u nás zatím pole neorané. Nejedná se jen o strohou pobídku: Navštivte svého ekozemědělce a nakupte si přímo u něj. To se velmi lehko řekne, ale v našich podmínkách někdy těžko provede. Ne každý najde poblíž svého domova ekofarmu, kde by se mohl opravdu dobře zásobit. Takových ekostatků je u nás zatím poskrovnu. Chybí hlavně biozelináři. Chcete-li poznat naše ekozemědělce zblízka, vydejte se na nějakou tzv. bioakci, z nichž mnohé mají již několikaletou tradici. Jde o různé *biojarmarky*, *biodožínky*, výstavy a veletrhy. Nejvíce se jich koná v září, které je vyhlášeno *měsícem biopotravin*. Pro životní prostředí i pro vaši peněženku je nákup přímo od pěstitele jedno z nejlepších řešení. Další možnosti jsou tzv. biokluby, které mohou být formální i zcela neformální. V republice jich funguje několik a není obtížné založit s přáteli svůj vlastní. Princip je jednoduchý: ekozemědělce dováží pravidelně na smluvené místo bioprodukcí svou i od sousedních farmářů. Lidé si pak mohou přijít ve smluvenou dobu

„nakoupit“ nebo přesně předem objednat, co chtějí. Takto lze objednat i u výrobců větší množství suchých potravin, např. biotěstovin.

V poslední době se rozvíjí také prodej biopotravin přes internet, dnes již existuje několik internetových obchodů specializovaných na biopotraviny. Tento způsob je obzvláště výhodný pro obyvatele menších obcí, kde jsou biopotraviny málo dostupné.

Je BIO dražší?

Odpověď: je, ale dá se na to vyžrát

Biopotraviny jsou dražší, některé méně, některé více, protože na jejich výrobu jsou celkově vynaloženy vyšší náklady. Ekozemědělci mají většinou nižší výnosy, výrazně větší podíl ruční práce a vyšší náklady spojené s certifikací bio, kterou si ekozemědělce hradí sám. Cesta od producenta ke spotřebiteli se stále prodlužuje nebo klikatí. Proto, abychom mohli mít ve značku bio důvěru, byl vyvinut systém kontroly a označování produktů, který také něco stojí. Naopak nepoužívání pesticidů a umělých hnojiv může znamenat úsporu. V ekologickém zemědělství nelze nic nepřirozeně urychlovat, takže rostliny a zvířata rostou déle, což se opět projeví ve vyšší ceně finálního produktu. Cena biopotravin, která nesmí být mj. chemicky konzervována, a má proto kratší záruční dobu, je samozřejmě vyšší než cena produktů s uměle prodlužovanou trvanlivostí. Při výrobě biopotravin cena naroste už tím, že primární suroviny jsou dražší a méně dostupné.

Nezapomínejme také na to, že mnoho běžných potravin je naopak velmi levných a jejich cena často nepokrývá výrobní náklady, natož pak, když se připočítají škody na životním prostředí. Naším problémem není nedostatek potravin, ale naopak nevyvážená strava, sklony k přejídání, jíme mnoho tučného a sladkého. Často utrácíme za lahůdky a cukrovinky. Kdybychom nakupovali menší množství jídla, více základních surovin, mohli bychom jíst téměř vše v biokvalitě, a to za stejný obnos peněz, jaký vydáváme například při „výhodných“ nákupech v hypermarketech.

Záleží také na tom, kde a jak se rozhodnete biopotraviny nakupovat: nákup přímo u ekozemědělce

nebo v bioklubech může být kromě jiného také cenově příznivý.

České BIO?

Odpověď: ano, ale málo

Největším zpracovatelem a distributorem biopotravin v ČR je PRO-BIO obchodní společnost. Provozuje vlastní biomlýn, zpracovnu a balírnu. Jejich výrobky nesou kromě státní značky BIO logo BIO-harmonie nebo BIOlinie. Mezi další dodavatele biopotravin patří firmy Country Life a bionebio, která sama rozjíždí projekt České BIO. Našich potravinářských firem, které se rozhodly vyrábět také v biokvalitě, zatím mnoho není. Za všechny určitě jmenujme alespoň mlékárnu Olma.

Poptávka po biopotravinách rok od roku roste, nyní se hovoří přímo o boomu. Dle toho se zvyšuje i počet míst, kde lze BIO nakoupit, stejně jako sortiment. Bohužel této rychlosti neodpovídá nárůst počtu českých ekozemědělců a chybí také zpracovatelé, proto se k nám

mnoho biopotravin dováží. Nejde jen o exotické potraviny, které u nás získat nemůžeme, ale také o mléčné produkty, maso, obilniny a různě

zpracované biopotraviny jako ovocné šťávy a nápoje, omáčky, pomazánky, džemy, sladidla, cukrovinky, oleje a tuky. Většina tohoto zboží pochází z Německa, Itálie, Rakouska, Holandska a Belgie, výjimkou není však ani biopohanka z Číny.

Dovoz potravin na velké vzdálenosti může setřít výhody z ekologického pěstování, proto je důležité i u biopotravin zohledňovat místo původu a podporovat české ekozemědělce a výrobce.

Několik rad na závěr

Buďte svému jídlu blíž:

- upřednostňujte české výrobky, domácí stravu a místní speciality
- při nákupu upřednostňujte menší soukromé obchody s potravinami
- zásobujte se přímo u ekozemědělce z vašeho okolí

- staňte se členem bioklubu nebo založte s přáteli svůj vlastní
- kupujte místní biopotraviny, kdykoliv je to možné
- kupujte biopotraviny
- vytvořte skupinu odběratelů a objednávejte si kvalitní české potraviny ve velkém přímo u výrobců
- nakupujte na tržnici od našich pěstitelů a zahrádkářů a ne u prodejců nakupujících zeleninu a ovoce z velkoobchodů
- pokud u vás již tržnice nefunguje, pokuste se o její znovuoživení
- pěstujte a zahradničte sami, je to osvědčený způsob, jak dostat na svůj stůl čerstvé místní biopotraviny

Více informací na:

www.hnutiduha.cz/bio/

www.biospotrebitel.cz

www.mesicbiopotravin.cz

www.agronavigator.cz/ekozem/

www.pro-bio.cz

Shrnutí – proč přepnout na BIO?

Biopotraviny jsou zdravé, plnohodnotné a chutné.

Podporujeme tak ekologické zemědělství, hospodaření šetrné k životnímu prostředí.

Fair Trade – spravedlivý obchod

V minulých desetiletích jsme byli zvyklí finanční podporu spíše přijímat než poskytovat. Mnozí stále věří, že Česká republika je zemí chudou a že zaplatit něco navíc na podporu těch, kterým se daří ještě hůře, si – ať už jako stát, nebo jako jednotlivci – „nemůžeme dovolit“. Česká republika přitom patří mezi čtvrtinu nejbohatších států světa!

Životní realita v zemích, které jsou na konci pomyslného žebříčku, je pro nás takřka nepředstavitelná – chybí přístup k zdravotně nezávadné vodě, odborné lékařské péči a vzdělání; pracovních příležitostí je minimum a ty, které se nabízejí, jsou mizerně placené. Na péči o přírodní zdroje a ochranu přírody se nedostává prostředků – hlavně a leckdy jedinou prioritou je zajistit holé přežití.

V řadě těchto zemí přitom vznikají výrobky, které jsou nepostradatelnou součástí nabídky každého supermarketu nebo samoobsluhy a které jsou běžnou součástí života většiny z nás. Bez kávy, čaje, kakaa, banánů, rýže, koření, bavlny a mnoha dalších výrobků se už snad ani neumíme obejít. Výroba a mezinárodní obchod s těmito komoditami jsou však bohužel zatíženy specifickými problémy, které ztěžují život výrobcům, jejich rodinám i celým regionům.

Malí neorganizovaní pěstitelé kávy jsou například snadnou kořistí místních obchodníků, kteří od nich kávu vykupují – pěstitelé ihned po sklizni zoufale potřebují hotovost, nemají prostředky na to, aby kávu sami zpracovali a dopravili na trh, a tak prodávají prakticky za jakoukoliv cenu. Nestabilita mezinárodního trhu způsobuje těžkosti nejen jednotlivým pěstitelům, pro které je káva hlavním zdrojem obživy, ale i celým regionům, které se specializují na produkci kávy. Spekulace s kávou dále zhoršují už tak velmi nepříznivou situaci. Produkce běžných *banánů* je typická nebezpečnými pracovními podmínkami, násilným potlačováním odborových hnutí a nadměrným užíváním pesticidů, které vážně ohrožuje zdraví pěstitelů a jejich rodin i přírodní zdroje a neprospívá pochopitelně ani spotřebitelům. Pěstování konvenčního *kakaa* je spojeno s dalším problémem: kvůli nízké ceně, kterou pěstitelé za kakao dostávají, se opětovně rozmáhá

dětská a nucená práce. Tak bychom mohli pokračovat komoditu po komoditě.

Coby spotřebitelé výrobků, které v těchto zemích vznikají, přitom máme v rukou klíč, kterým můžeme ovlivnit podmínky pěstování a zpracování. Stačí jím jen správně pootočit.

Co je Fair Trade?

Fair Trade (do češtiny nejčastěji překládaný jako spravedlivý obchod) vytváří poměrně malou, ale významnou alternativu k současnému ekonomickému modelu: je to způsob obchodování, který podporuje malé výrobce a zaměstnance v chudých zemích světa. Fair Trade je založený na předpokladu, že lepší než chudým zemím a jejich obyvatelům poskytovat almužny ve formě charity či nevhodné rozvojové pomoci je usnadnit jim takovou účast na mezinárodním obchodě, která přispěje ke skutečnému rozvoji společnosti a hospodářství těchto zemí.

Fair Trade současně dává nám, spotřebitelům, jedinečnou možnost snadno a účinně podpořit jiný ekonomický model, dát hlas jinému způsobu obchodování a výroby a v neposlední řadě získat velmi kvalitní výrobky za dobrou cenu.

Fair Trade je postaven na souboru principů, které mají zajistit zemědělcům a řemeslníkům z chudých zemí i jejich rodinám důstojný život. Mezi principy Fair Trade patří vyloučení zbytečných obchodních prostředníků, kteří ukrájí výrobcům z jejich výtěžku, zamezení zneužívání dětí v procesu výroby, dodržování základních zdravotních a sociálních standardů, jak je definuje Mezinárodní organizace práce ILO, vyloučení geneticky modifikovaných surovin a dodržování ekologicky šetrných postupů

v zemědělství i ve výrobě. Výrobcům se za jejich výrobky platí smluvně stanovená férová cena, která plně pokrývá náklady na výrobu a živobytí a umožňuje investice do zpracovatelských zařízení, zkvalitňování výroby, zvyšování odborných kapacit apod. Zemědělci jsou díky prostředkům z Fair Trade například schopni získat certifikaci ekologického zemědělství, která je pro ně mnohdy finančně nedostupná, ačkoliv se ve svých zemědělských postupech požadavkům certifikace blíží.¹

K výkupní ceně Fair Trade výrobků (například u středoamerické kávy typu *arabica* je v současné době minimální výkupní cena stanovena na 1,26 USD za libru²) se připočítává ještě příplatek – tzv. sociální prémie (social premium – u kávy činí 0,05 USD za libru). Ta se nevyplácí jednotlivým pěstitelům, ale putuje do společného fondu družstva nebo firmy, z něhož se na základě rozhodnutí členů družstva (příp. zaměstnanců firmy) financují různé sociálně a environmentálně orientované projekty v místě. Bolivijské družstvo El Ceibo investuje například do zlepšování dopravní infrastruktury, aby mohlo svou úrodu kakaa snáze dopravit na trh, indičtí Tea Promoters India zase zřídili střední školu pro děti sběračů čaje, kteří pracují na jejich plantážích, a další děti z okolí.

Aby výrobci získali stanovenou výkupní cenu, příplatek a další výhody, které z Fair Trade plynou, musí splnit požadavek organizace do demokraticky řízeného družstva (do Fair Trade se tedy nemohou zapojit jednotlivci), případně do sociálně angažované firmy se silnou zaměstnaneckou organizací, průhledností, otevřeností, dodržování stanovených environmentálních a pracovněprávních kritérií. Konkrétní situaci v jednom družstvu v Kolumbii přibližuje text na konci kapitoly.

Trocha historie...

Když na konci 40. let začala americká nevládní organizace Ten Thousand Villages jako první nezisková organizace na světě obchodovat s chudými komunitami z Jihu, kdekdo se jejich aktivitě

podívoval – jak obchodovat s těmi, kdo nic nemají? Nápad se však uchytil – západní občané získali díky Fair Trade (tehdy se tomuto způsobu obchodu říkalo *alternative trade*) nejenom dobrý pocit z toho, že někomu pomohli, ale pěkný výrobek. Americké kolegy brzy následoval britský Oxfam, který v roce 1964 vytvořil první organizaci alternativního obchodu, která se věnovala výhradně obchodování se znevýhodněnými komunitami ze zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky. Současně začaly vznikat podobné iniciativy v Nizozemí a dalších evropských zemích. První výrobky, se kterými se v rámci zásad Fair Trade obchodovalo, byly především řemeslné předměty – vyšívané polštáře, dečky, proutěné ošatky, ozdobné svíčky. Následovaly potravinové výrobky – nejprve třtinový cukr, časem přibývaly káva, kakao, čaj, banány a další.

V roce 1980 se zrodil nový koncept, který umožnil oslovit a zapojit do spravedlivého obchodu širokou veřejnost: spolupracovník holandské církevní rozvojové organizace, který působil na projektu na podporu malých pěstitelů kávy v Mexiku, přišel s nápadem Fair Trade značky na produktech. Produkty, které organizace nakupovaly od skupin pěstitelů v rozvojových zemích a poté prodávaly evropským a americkým spotřebitelům, měly po splnění určitých podmínek získat nárok na logo, které by je jednoduchým způsobem odlišilo od konvenčních produktů. Mezníkem byl rok 1988, kdy se tato myšlenka stala realitou – v Nizozemí vznikla značka „Max Havelaar“ (pojmenovaná podle hrdiny stejnojmenného románu, který usiloval o zlepšení životních podmínek obyvatel Jávy během nizozemské koloniální nadvlády ostrova). Nápad byl úspěšný: během roku získala káva se známkou téměř tříprocentní podíl na trhu.

V roce 1997 byla založena celosvětová asociace pro Fair Trade značení – FLO (Fairtrade Labelling Organisations International), která spravuje černo-modrozelenou ochrannou známku FAIRTRADE – ta postupně nahrazuje národní varianty Fair Trade značení, jako jsou TransFair, Rättvisemarkt, Max

1 Z těchto důvodů k vstupním požadavkům do Fair Trade nepatří, aby zemědělci pěstovali plodiny v rámci kontrolovaného ekologického zemědělství; požadavkem je jen soulad s principy integrované ochrany rostlin a některými dalšími požadavky – ne všechny Fair Trade výrobky jsou tedy „bio“! Z finančních i jiných důvodů se však přechod na kontrolované ekologické zemědělství pěstitelům vyplácí, a pokud mají potřebné prostředky a znalosti, principy ekologického zemědělství dodržují.

2 1 libra = 0,453 kg

Havelaar apod. FLO a její dceřinná organizace FLO-Cert má nyní na starost stanovování mezinárodních standardů pro Fairtrade, certifikaci výroby a auditování obchodu podle těchto standardů a dohled nad značením výrobků.

Spektrum férových výrobků dnes zahrnuje jak mnoho druhů potravin (káva, čaj, kakao, čokoláda, banány, rýže, třtinový cukr a mnoho dalších), tak nepřebornou škálu rukodělných výrobků – od šperků, tašek, oblečení, přes koberce a bytové doplňky až po fotbalové míče.

Fair Trade výrobky a konvenční maloobchod

Označování výrobků nezávislou Fair Trade známkou skutečně pomohlo Fair Trade výrobkům proniknout do běžného obchodu. V současné době se více než dvě třetiny Fair Trade výrobků prodávají v konvenčním maloobchodě, většina z nich je označena známkou FAIRTRADE.³

Otázka prodeje Fair Trade výrobků v konvenčních obchodech, zvláště v hypermarketech a diskontech, bývá někdy vnímána jako kontroverzní: jak je možné, že „férové“ výrobky se prodávají v obchodech, které jsou vnímány jako silně „neférové“ (ať už vůči svým zaměstnancům, dodavatelům, nebo životnímu prostředí)? Jsou pak takové výrobky ještě vůbec „fér“?

Odpověď na tuto otázku není jednoznačná. Stoupající obliba supermarketů, hypermarketů a diskontních řetězců u velké části spotřebitelů je trend, který se nám může a nemusí líbit. Vzhledem k tomu, že primárním cílem Fair Trade je pomoci znevýhodněným producentům v rozvojových zemích (tedy co nejvyššímu počtu producentů), je prodej Fair Trade výrobků v konvenční maloobchodní síti poměrně nevyhnutelným krokem.

Fair Trade v České republice

Myšlenka spravedlivého obchodu s výrobci ze zemí Asie, Afriky a Latinské Ameriky je v českém prostředí poměrně nová. Ačkoliv první Obchůdek Jednoho Světa byl v Praze na Korunní ulici otevřen již před více než 12 lety, do širšího povědomí české veřejnosti se pojem Fair Trade dostává teprve v několika posledních letech.

V současné době působí v České republice čtyři Fair Trade organizace – Centrum férového obchodu, s.r.o., Ekumenická akademie Praha, Jeden Svět, o.p.s., a Společnost pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, které jsou sdruženy do Asociace pro Fair Trade. Další organizace, které přispívají k osvětě nebo se věnují obchodu s Fair Trade výrobky, jsou například firma Fairově.cz, sdružení INEX-SDA, Ekologický institut Veronica, CEV Pálava, Ekoporadna Tišnov, ČSOP Libosváry, Člověk v tísni, Agentura rozvojové a humanitární pomoci Olomouckého kraje a mnohé další.

Výrobky s označením Fair Trade je možné koupit ve specializovaných Fair Trade obchůdcích a na stále více prodejních místech – ve zdravých výživách, prodejnách biopotravin, některých samoobsluhách a řetězcích (Brněnka, Marks & Spencer, brzy údajně již i Spar, Interspar a Tesco). Specializovaných Fair Trade obchůdků je v současné době v České republice pět a najdete je na těchto adresách:

NAZEMI, Dlouhá 33, Praha 1

Obchůdek Jednoho Světa, Korunní 60, Praha-Vinohrady

Obchůdek Jednoho Světa, Klimentská 18, Praha-Nové Město

NAZEMI, Panská 9, Brno

Centrum férového obchodu, Velká Mikulášská 10, Znojmo

Aktualizovaný seznam prodejních míst Fair Trade výrobků najdete na www.fairtrade.cz v sekci Kde koupíte Fair Trade.

³ Ne všechny Fair Trade výrobky však jsou touto známkou označeny – známkou je možné uplatnit pouze na takových produktech, pro které jsou vytvořeny patřičné standardy (káva, čaj, kakao, banány, rýže a další, především zemědělské komodity). Na řemeslné výrobky tuto známkou zatím není možné použít.

Věděli jste o plodinách?

- Banán je nejkonzumovanější ovoce světa. Hodnota prodaných banánů každý rok dosahuje více než 7 miliard dolarů.
- 14 % celosvětové sklizně banánů se obchoduje na mezinárodním trhu, zbytek se spotřebuje v místě produkce.
- Banány nerostou na stromech. Jsou plodem rostliny *Musa sapientum*, největší byliny světa.
- Banány, na rozdíl od většiny plodů, nemají semínka.
- Více než miliarda lidí – především malí pěstitelé z rozvojových zemí – se živí především nebo výhradně pěstováním rýže.
- Pěstování kávy vyžaduje využití manuální práce a poskytuje obživu více než 20 milionům pěstitelů.
- 70 až 80 procent světové produkce kávy je vypěstováno malými pěstiteli, kteří obhospodařují méně než 5 hektarů. Malí pěstitelé jsou závislí na prostřednících a výkyvech trhu.

Věděli jste o podmínkách výroby?

- V Ekvádoru dostávají dělníci na banánových plantážích méně než 1 dolar za celodenní těžkou práci.
- Výkupní ceny banánů klesly na pouhých 6 centů za libru, tedy méně než výrobní náklady.
- Polovina světového obchodu s banány je kontrolována jen dvěma americkými společnostmi, Chiquitou a Dole Foods.
- Na středoamerických banánovníkových plantážích se používá až 30 kilogramů aktivních pesticidů na hektar ročně. (To je více než 10krát více než průměrná dávka pesticidů aplikovaných v konvenčním zemědělství vyspělých zemí.)
- Podle kritérií OSN vzrostl počet nejméně rozvinutých zemí od 60. let do konce 90. let z 31 na 43. Tyto země do značné míry závisí na vývozu asi 30 komodit do vyspělých zemí. (Nejdůležitější jsou káva, čaj, cukr, kakao, banány, med, cín, kaučuk a bavlna.)
- Obchod s hlavními exportními komoditami kontrolují průměrně z 80 % velké nadnárodní firmy, které mohou do značné míry ovlivňovat výkupní ceny.
- Pracovníci v textilních továrnách na Haiti, které dodávají své výrobky světovým značkovým firmám, dostávají za celodenní práci 2,15 \$, ovšem nejnižší denní výdaje k životu na Haiti činí 6,12 \$.

Věděli jste o Fair Trade?

- Fair Trade banány se poprvé začaly prodávat v Nizozemí v roce 1996.
- Do produkce kávy pro Fair Trade trh je zapojeno na 500 000 rodin.
- Fair Trade výrobky se prodávají ve více než 55 000 evropských supermarketech a na více než 2 800 specializovaných prodejních místech (Obchůdcích Jednoho Světa).
- Do Fair Trade je v Evropě zapojeno více než 100 000 dobrovolníků.
- Prodej výrobků Fair Trade v Evropě rostl od roku 2000 průměrně o 20 % za rok.
- Roční čistý maloobchodní obrat v Evropě nyní přesahuje 660 milionů eur, což je více než dvojnásobek této hodnoty před pěti lety.
- 47 % všech banánů, 28 % květín a 9 % cukru prodaného ve Švýcarsku je označeno ochrannou známkou FAIRTRADE.

Tipy pro férového spotřebitele

- Přemýšlejte o ceně výrobku, který si chcete koupit – myslíte, že je skutečně možné jej vyrobit za takovou cenu, za jakou vám jej v obchodě nabízí, aniž by nešly ohledy na životní prostředí a pracovníky stranou?
- Pokud máte pochybnosti, žádejte od obchodníka více informací o původu zboží, o sociálních a environmentálních podmínkách výroby. Zvláště ve značkových obchodech by měli být schopni vám takové informace poskytnout, nebo vás alespoň odkázat na jiný zdroj informací.
- Vyhýbejte se příliš levným výrobkům z rozvojových zemí. Reálné riziko neférových pracovních a obchodních podmínek hrozí především u zboží jako jsou oděvy, obuv, hračky, doplňky do domácnosti, nebo mnohé potravinové výrobky.
- Pokud chcete mít jistotu, že se na výrobě zboží, které kupujete, nepodílely děti nebo že pracovníci za svou práci dostali řádně zaplacen, kupujte výrobky s logem FAIRTRADE, případně Fair Trade výrobky ve specializovaných Fair Trade obchodech.

Fair Trade v Kolumbii

Na podzim letošního roku jsem strávila pět týdnů v Kolumbii. Během této doby se mi podařilo navštívit šest Fair Trade družstev, která produkují kávu. Udělala jsem rozhovory se zástupci jejich vedení a ve většině případů viděla i jednotlivé malé farmy. Situace v Kolumbii je podle mého názoru velmi komplikovaná a pestrá a může tak posloužit jako ilustrační příklad, jak funguje Fair Trade v praxi. Jakékoli náměty a připomínky vítám, o nejasnostech budu ráda diskutovat – kontakt je uveden na závěr publikace.

Kolumbie je ukázkovým příkladem rozvojové země, ve které se neoddělitelně prolínají politické, sociální a environmentální problémy a je zjevné, že jedny bez druhých nelze dost dobře vyřešit. Obchod s drogami je pro Kolumbii opravdu vážným problémem a na jeho potírání jsou věnovány nemalé částky. Asi největším projektem boje s drogami je tzv. *Plan Colombia*, který iniciuje a z části platí USA. Do června 2002 bylo v rámci něj utraceno přes 2,5 miliardy dolarů ze strany USA a téměř 4,9 miliardy dolarů ze státních zdrojů Kolumbie.

Z neoficiálních míst je zásah USA tvrdě kritizován za to, že vůči místním obyvatelům postupuje mírně řečeno necitlivě. Koková pole jsou herbicidována z vrtulníků, čímž je zničena úrodnost půdy na mnoho let dopředu.

Káva je jednou z mála plodin, které mohou příjmy z pěstování koky alespoň řádově nahradit. Pokud je produkována káva vysoce kvalitní a organická (certifikovaná jako produkt ekologického zemědělství), může výtěžek z jejího prodeje představovat zhruba pětinu potenciálních zisků z koky. Je však zřejmé, že cena není v tomto případě hlavní výhodou. Cílem je spíše prevence násilí a sociální nejistoty obyvatel. Stát v rámci rozvojových programů podporuje zakládání a obnovu kávových plantáží, stejně jako pěstování dalších obchodovatelných plodin (kakao, cukrová třtina, palma olejná, různé druhy tropického ovoce).

Fair Trade může v této situaci pomoci tím, že usnadňuje komercializaci zmíněných produktů a zároveň podporuje vzdělávání zemědělců, jejich nezávislost a schopnost se samostatně uživit. V Kolumbii je certifikováno přes dvacet Fair Trade družstev, která kromě výše zmíněných komodit produkují ještě květiny a řemeslné výrobky.

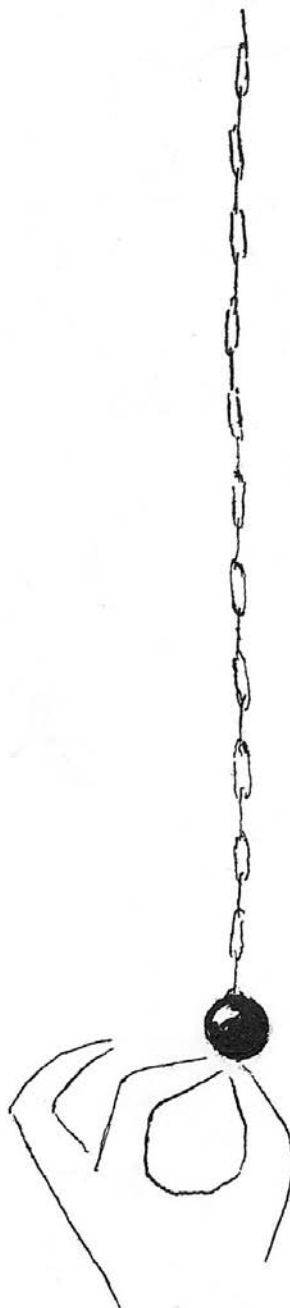
Jako konkrétní příklad nám může sloužit družstvo ASPROVEGA (Asociacion de productores de la Vega), které působí v jižní části Kolumbie, v regionu Cauca. V současné době sdružuje asi 200 rodin, které žijí v širším okolí městečka La Vega a obhospodařují malé farmy. Většina členů družstva pěstuje organicky a podle vlastních slov jsou na tuto skutečnost hrdí. Družstvo se nachází v Andách na důležitém rozvodí více řek.

Z tzv. *social premium*, tedy z peněz, které dostávají díky Fair Trade navíc, se jim podařilo pořídit kancelář a její vybavení, takže mají lepší zázemí pro administrativu družstva. Dále z těchto peněz financují vzdělávání dětí i dospělých – děti se učí základní dovednosti, které budou potřebovat, pokud se rozhodnou pokračovat ve farmářské tradici své rodiny, a dospělí mají možnost dozvědět se o výhodách ekologické produkce, technikách kompostování, přípravy organických hnojiv nebo technologických novinkách v pěstování a zpracování kávy. Družstvo má zároveň projekty na zachování místních odrůd zeleniny (např. fazolí), kukuřič-

ce, ovoce i kávy. Podporuje samotné jejich pěstování, vytváří semennou banku, aby si farmáři byli schopni osivo sami obstarat a nemuseli ho kupovat, a zároveň učí lidi znovu používat místní plodiny v kuchyni.

Problémem, který členové družstva uváděli nejčastěji, je fakt, že rozdíl mezi konvenční cenou a cenou, kterou získají, pokud prodají svou kávu přes systém Fair Trade, je velmi malý. Jelikož produkují velmi kvalitní a navíc organickou kávu, po které je zejména v USA v současnosti velká poptávka, jsou dokonce v některých případech schopni získat lepší cenu přes konvenční trh. To znesnadňuje fungování družstva, neboť dříve byl rozdíl mezi konvenční a „férovou“ cenou mnohem větší a členství v družstvu mělo pro farmáře jednoznačné finanční výhody. I když jim družstvo poskytuje zázemí, větší jistotu odbytu, vzdělávání a další výhody, cena je pro většinu z nich naprosto zásadním kritériem.

Naopak výhody, které ze spolupráce v systému Fair Trade vidí, jsou zejména větší jistota odbytu a existence příplatku, který jim umožňuje zlepšovat životní podmínky jednotlivých farmářů, přispívat na obnovu plantáží a realizovat výše zmíněné projekty. Velmi si také cení získané nezávislosti a systému organizace družstva, který jim dává svobodu rozhodovat o vlastních záležitostech. Pro mě osobně bylo velmi povzbudivé (a upřímně přiznávám, že i velmi překvapivé), že kromě výhod pro svoje vlastní rodiny a komunitu si členové družstva uvědomovali i širší souvislosti. Na otázku, proč by si měli západní spotřebitelé kupovat jejich kávu, přestože je dražší, uváděli: „Naše káva je kvalitní. Většina světové produkce kávy je chemická, ale ta naše je organická a zdravá.“ „Jsme malí producenti – koupě naší kávy nám zabezpečí větší jistotu a stabilitu.“ „Vládne zdrojem vody. Většina vody pro okolní zemi nám prochází pod rukama, naším úkolem je ji chránit.“ Hrdost a jistá zodpovědnost pak jednoznačně zaznívala při návštěvách jednotlivých farem, když nám farmáři vysvětlovali svůj způsob pěstování, sklizení a zpracování kávy. Důraz, kladený na kvalitu produkce, a zároveň vědomí její výjimečnosti, by jim myslím mohli mnozí západní zemědělci závidět.

Spotřebitel a odpady

Už vás zastavil na ulici novinář a s mikrofonem v ruce se vás ptal, zda se chováte ekologicky? Ne? To nevádí... Ale pokud ano, vsadím se, že jste mu odpověděli, že třídíte odpady. Třídění odpadů se stalo pro většinu synonymem pro ekologické chování. Jak nám to jde, najdete v boxu Třídění v České republice. Překvapivým se ale může stát, že tato vytríděná množství odpadů v ČR tvoří jen 13 % celkového vyprodukovaného množství odpadu na jednoho českého občana a rok. Zbytek odpadu je skládkován či pálen. Přitom Německo, Rakousko, Nizozemí i jiné země už dnes materiálově využívají kolem 50 % komunálního odpadu.

I když se snažíme o důsledné třídění a následnou recyklaci, musíme si uvědomit, že většinou není levnou záležitostí, často je investičně a energeticky náročná a i při recyklaci vznikají odpady. Takže recyklace je důležitá, ale nepostačuje...

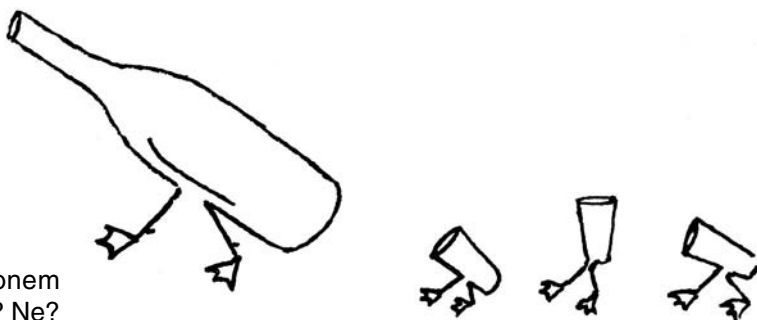
Každý ze své zkušenosti víme, že už při samotném nákupu můžeme velmi ovlivnit množství odpadků v domácím odpadkovém koši. Při rozmyšleném nákupu uplatňujeme heslo podobné známé poučce o tom, že nejlepší energie je ta ušetřená – tedy i nejlepším přístupem k odpadům je ten, aby žádný odpad nevznikl – tzv. prevence vzniku odpadů (viz box Suroviny v popelnici).

Když se toto obecné přeneseme do každodenní praxe, ukáže se, že si klademe velmi konkrétní otázky: Který jogurt si mám vybrat, abych co nejméně zatěžoval přírodu? A co mléko v tetrapackové krabici – asi není neekologičtější, ale vždyť jinou alternativou je jen mléko v PET-láhvi?

Zkusím na dvou příkladech ukázat praktický výběr potravin, resp. obalu s ohledem na životní prostředí.

Mléko

Pokud máte ve svém okolí zemědělce, který chová i krávy a mléko prodává, využijte toho: budete mít kvalitní potravinu za velmi přijatelnou cenu a...

Třídění v České republice

V roce 2005 každý občan České republiky vytrídil 11,4 kg papíru, 5,1 kg plastů, 0,5 kg bílého skla, 6,5 kg barevného skla, 0,1 kg nápojových kartonů a 12,6 kg kovů, což bylo o 2 kg více než v roce předcházejícím.

i v ekologickém obalu: konvička na mléko je po umytí připravená k transportu mléka stále. Většinou ale tuto možnost nemáme a nastává situace, kdy stojíte před obchodním regálem a přemýšlíte: vzít to mléko v tetrapackové krabici nebo raději to v PET-láhvi? A co to mléko v krabičce, která vypadá, jako kdyby byla z papíru – nebo raději mléko v sáčku? Z výše jmenovaných možností bych s ohledem na zátěž životního prostředí škodlivinami vybírala podle následujícího klíče:

- mléko by mělo být vyrobeno v České republice, co nejbližší místu, kde mléko kupuji (menší zátěž životního prostředí škodlivinami z dopravy)
- pokud je mléko v kvalitě BIO, vyberu si je (produkty ekologického zemědělství jsou příznivě krajině, zvířatům, tedy i lidem)
- mléko v PE sáčku či v PET láhvi (po vymytí je možné – většinou – oba typy obalů odložit do kontejneru na plasty, resp. PET láhve)

Suroviny v popelnici

„Představte si, že každé ráno kamion doveze do vašeho domu všechny materiály, které ten den spotřebujete... Před dveřmi bude naskládané dřevo, z něhož jsou vyrobeny vaše noviny, chemikálie z vašeho šamponu, plasty z tašky, kterou dostanete v obchodě. Leží zde i kovy z našich spotřebičů a vašeho auta – samozřejmě jen část, jež v celkové životnosti výrobků připadá na tento den – stejně jako váš denní podíl na surovinách, které sdílíte s ostatními, třeba kamení a šterku ve zdech vaší kanceláře či v ulici, po níž chodíte. Na spodku hromady budou ležet materiály, jež nikdy neuvídíte, včetně dusíku a fosforu používaného k hnojení při pěstování vašeho jídla či horniny, kterou bylo potřeba odtěžit, aby se důl dostal ke kovům a dalším nerostům.“ ... Pokud jste průměrný obyvatel České republiky, každodenní hromada bude vážit 132 kilogramů. ... Do konce měsíce vám před domem leží 4 tuny materiálu a za rok 48 tun.

Zdroj: Vojtěch Kotecký, Ivo Kropáček: Suroviny v popelnici. Spotřeba materiálů v české ekonomice a její důsledky pro odpadové hospodářství, únor 2006

- mléko v krabici, která je papírová, z vnější i vnitřní strany převrstvená plastem (tento typ obalu již nejde vytrít a recyklovat, ale méně zatěžuje životní prostředí, protože je složen z méně typů materiálů). Některý z výrobců přidává ke krabici plastovou nálevku, kterou je možné zašroubovat. Je pro uživatele pohodlnější, ale tento kus plastu po rychlém použití vyhadzujeme do netříditelného odpadu...
- mléko v tetrapackové krabici – tento obal v sobě kombinuje 3 druhy materiálu: papír, plast, hliník. I když mléko v této krabici vydrží bez zkažení až neuvěřitelně dlouho a v některých městech tetrapackové krabice třídí, druhotné využití je složitější než u jiného typu materiálu.

Jogurt

Pokud máte čas a chuť, udělejte si jogurt sami doma. Dle receptu budete mít víc než litr bílého jogurtu za poloviční cenu, než kdybyste si jej koupili v obchodě. Při výběru jogurtu v obchodě využijte následující informace:

- výrobce jogurtu by měl být z České republiky, co nejbližší místu, kde nakupujete (menší zátěž životního prostředí škodlivinami z dopravy)
- pokud jste v nabídce objevili jogurt v kvalitě BIO, neváhejte a kupte si jej (produkty ekologického zemědělství jsou příznivé krajině, zvířatům, tedy i lidem)
- Jogurtový kelímek je vyroben z různých druhů plastů. Nejčastěji to bývá PP (viz box Označování obalů), ale výjimkou není ani PS (polystyren) či PE. Mezi jednodušší typy plastů – lépe se zpracovávají při recyklování – patří PE a PP, dejte jim při výběru výrobku přednost. Jogurtu v polystyrenu (PS) se raději vyhněte. Po umytí je možné tyto kelímky odložit do kontejneru na plasty. Pokud jste zvyklí konzumovat jogurt každý den, kupte si raději jedno větší balení, které vám vydrží více dní, místo několika jogurtů v menším balení.

Recept: udělejte si domácí jogurt

1 l mléka
1 bílý smetanový jogurt
Zahřejeme mléko i s jogurtem ke 40 stupňům (nesmíme zahřát příliš, abychom baktériím nezničili život). Přelijeme do skleniček se šroubovacím víčkem a uložíme na 5–8 hodin do peřin (delší doba prospěje hustotě jogurtu).

- Různá jsou i jogurtová víčka: dejte přednost hliníkovému v případě, že hliník doma sbíráte a odevzdáváte jej do sběrného střediska odpadů (viz box Hliníkové obaly). Pokud hliník nesbíráte, dávejte přednost jiným typům jogurtových víček, pozor ale: jsou vyrobeny z různých materiálů, tedy nepatří do kontejneru na plasty.

Nápady, ne odpady

Každá komodita má svá specifika, zde níže jsou uvedeny další nápady a tipy pro výběr dalších potravin i jiných výrobků s ohledem na životní prostředí:

1. Přemýšlejme, zda výrobek opravdu potřebujeme. Uvědomme si, zda náhodou nepodléháme jen vábívé reklamě na nějakou nepotřebnou módní věc. Nakupujme jen to, co opravdu stihneme spotřebovat.
2. Rozbitý předmět můžeme sami opravit či ho odnést do opravy, tak může ještě dlouho sloužit a navíc ušetříme.
3. Zvláště u potravin platí: pro životní prostředí je šetrnější nakupovat zboží vyráběné či pěstované v blízkém okolí.
4. Více než 30 procent komunálního odpadu tvoří obaly. Slouží přitom často jen velmi krátkou dobu. Zboží není vždy ochráněno nejlépe tím, že je zabalené v mnoha obalech, navíc plastových.
5. Používejme na nákupy vlastní tašku, nejlépe látkovou, na ovoce a zeleninu košík. Při nákupu jsou často k užítku i sáčky z předchozích nákupů.
6. Dávejme přednost velkým balením, která jsou téměř vždy levnější. Na druhé straně: velké balení někdy svádí k větší konzumaci! Doplnujme z velkého balení do dlouhodobě používané nádoby.
7. Preferujme výrobky v obalech, které lze roztřídit a uložit do kontejnerů na separovaný sběr. Dávejme přednost výrobkům z recyklovaných materiálů a obalů, jako jsou například sešity, obálky a kancelářské papíry. Někdy se dá těžko rozhodnout,

který obal je šetrnější k životnímu prostředí, ale určitě se vyhneme obalům, které jsou složeny z více druhů materiálů (kombinované obaly), jako například výrobků v „tetrapaku“. Pro tento obal se velmi obtížně hledá druhotné využití.

8. Vyhněte se výrobkům v hliníkových obalech. Výroba hliníku je energeticky mimořádně náročná. Obaly z hliníku nenajdete jen v obchodech s potravinami (tavené sýry, pivo, nealko), ale třeba i mezi kosmetickými výrobky.

9. Kvalita místní vody z vodovodu je minimálně stejně dobrá jako vody balené. Minerální vody se naštěstí ještě dají koupit ve vratných lahvích a nejen v populárních, avšak nevratných PET-lahvích. PET-lahve jsou sice v obchodech nepřehlédnutelné, ale stejně nepřehlédnutelné je i jejich hromadění nejenom kolem kontejnerů, ale i ve volné přírodě. Viz box Balená voda či voda z kohoutku?

10. Stop věcem na jedno použití, například miskám a příborům ve stáncích a jídelnách rychlého občerstvení nebo jednorázovým holicím stroječkům či dětským plenkám!

11. Spoustu výrobků si můžeme připravit a uvařit doma (např. jogurt, müsli, sladkosti). Ušetříte nejen přírodu, patrně i vlastní finance, a navíc prospějete i svému zdraví, neboť v domácnostech vaříme většinou bez škodlivých konzervačních látek a dalších podezřelých přísad.

12. Preferujeme napájení elektrických spotřebičů ze sítě. Musíme-li použít baterie, používáme vždy dobíjecí akumulátory. I tak energie, kterou z nich získáme, je jen zlomkem energie, kterou je potřeba vložit do jejich výroby. Vždy se vyvarujeme baterií, které obsahují velmi škodlivou rtuť a kadmium (užíváme jen ty, které jsou označeny: 0% mercury, 0% cadmium či mercury free, cadmium free). Použité baterie nepatří do komunálního odpadu – odevzdáváme je do sběrných nádob například v obchodech, kde je prodávají.

13. Nemusíme vlastnit všechny přístroje. Nepodléhejme reklamě na věci, které vůbec nepotřebuje-

me. Ty, které používáme málokdy v roce, je možné si vypůjčit od přátel či u specializovaných firem.

14. Z plastových výrobků a obalů je škodlivé především PVC (hračky, obaly, novodur, podlahová krytina). Při výrobě se používá škodlivý chlor, recyklovat se prakticky nedá a při jeho spalování vznikají velmi nebezpečné látky. Ze stejných důvodů se vyhněme i obalům z polystyrenu (např. tácky, obaly na jogurty). Mezi méně škodlivé patří polyetylen (např. mikrotenové sáčky) či polypropylen. Viz box Označování obalů a Analýzy ukazují kontaminaci potravin z PVC obalů.

15. Některý odpad můžeme v domácnosti znovu upotřebit – kelímky od mléčných výrobků na šroubky či pro předpěstování sazenic na zahrádce. Nepotřebné oblečení můžeme místo do popelnice odnést charitativním organizacím – někomu jistě udělá radost.

16. Veškerý odpad pokud možno co nejdůsledněji třídíme: především papír, sklo, kovy, plasty, textil. Pokud u nás nemáme kontejnery na plast, třídíme alespoň PET-lahve. Pozor na nebezpečný odpad – např. baterie, zářivky, barvy – ty odevzdáváme do sběrných nádob v obchodech, kde je prodávají, nebo do kontejnerů k tomu určených ve sběrných střediscích. Co je možné s vytříděným materiálem dělat, najdete v boxu Recyklace.

17. Máme-li zahrádku, kompostujeme veškerý kuchyňský odpad. Zeminu pak využijte do okeních truhlíků – nahradíme tak v obchodech nabízenou zeminu, která je často smíchávána s rašelinou. Evropský trh s rašelinou pokrývají produkty dovezené především z Pobaltí, kde tak ve velkém dochází k zániku rašelinišť. Vrstvu rašeliny, která se tvoří 2 000 let, zničí těžební bagr během pěti minut. Vlastním kompostem přispíváme k ochraně křehkých rašelinných ekosystémů.

Označování obalů

Označování obalů upravuje ČSN 77 0052, spotřebitel se z tohoto značení dozví, o jaký druh materiálu se jedná.

- 1 PET polyetylentereftalát
- 2 PE-HD vysokohustotní polyetylen
- 3 PVC polyvinylchlorid
- 4 PE-LD nízkohustotní polyetylen
- 5 PP polypropylen
- 6 PS polystyren
- 20 PAP vlnitá lepenka – papír
- 21 PAP hladká lepenka – papír
- 22 PAP papír
- 40 FE ocel
- 41 ALU hliník
- 50 FOR dřevo
- 70 GL bílé sklo
- 71 GL zelené sklo
- 72 GL hnědé sklo
- 81–99 kombinované obalové materiály

Kombinované materiály mohou být značeny také jako C, popřípadě C/převažující materiál (C/PAP znamená, že obalový materiál je kombinovaný z více materiálů, převažujícím je papír).

Analýzy prokazují kontaminaci potravin z PVC obalů

Testy, které dala zpracovat sdružení Arnika, potvrdily přítomnost zakázaných škodlivých látek v obalech na potraviny vyrobených z PVC. Chemické rozborů, které provedl Institut pro testování a certifikaci, a.s., ve Zlíně (ITC), odhalily u několika náhodně vybraných PVC obalů přítomnost značného množství 4-nonylfenolu – látky, jež je známá svým negativním vlivem na hormonální systém člověka a není povoleno ji používat při výrobě obalů na potraviny. O nonylfenolu je známo, že se někdy používá jako emulgátor při zpracování měkčených plastů, zejména PVC.

Dva obaly dala Arnika prověřit laboratoří Axys Varilab na přítomnost dioxinů, jeden obal také na hexachlorbenzen. Ukázalo se, že PVC obsahuje v nízkých koncentracích i tyto látky. Ani ty by v obalech na potraviny neměly být přítomny. Nebezpečné dioxiny také vznikají při spalování PVC v odpadech (ve spalovnách anebo při požárech na skládkách).

Zdroj: Arnika <www.arnika.org/tz.shtml?x=1042425>

Recyklace papíru

Slisovaný sběrový papír poslouží k výrobě nového papíru, stejně jako když se vyrábí ze dřeva, přidává se do směsi na výrobu papíru. Papír je možné takto recyklovat asi pětkrát až sedmkrát.

Výrobky z recyklovaného papíru: novinový papír, sešity, lepenkové krabice, obaly na vajíčka, toaletní papír apod.

Recyklace skla

Vytříděné sklo se rozdrtí a přidá do výchozí směsi k výrobě nového skla. Nejčastěji se takto vyrábějí lahve na minerálky a pivo a jiné skleněné výrobky. Ušetří se při tom mnoho energie a surovin, přičemž sklo se dá takto používat vlastně donekonečna.

Recyklace plastů

Každý druh plastů je zpracováván jinou technologií, protože mají odlišné složení a vlastnosti. Z PET-lahví se vyrábějí vlákna, která se používají jako výplň zimních bund a spacáků nebo se přidávají do tzv. zátěžových koberců. Z fólií (sáčků a tašek) se opět vyrábějí fólie a různé pytle, např. na odpady. Pěnový polystyren slouží k výrobě speciálních cihel. Ze směsi plastů lze vyrábět odpadkové koše, zahradní nábytek, zatravnovací dlažbu, protihlukové stěny u dálnic apod.

Recyklace kovů

Kovové odpady ze sběren druhotných surovin či sběrných dvorů putují do hutí, kde se přetaví. Potravin y a barvy, které v nich zbyly, shoří při teplotě 1 700 °C. Z některých plechovek tak vznikne znovu stejn ý výrobek, nebo třeba různé odlitky, tyče a desky.

Recyklace nápojových kartonů

Nápojové kartony je možné recyklovat dvěma způsoby:

V papírnách – papír tvoří většinu tohoto obalu, takže je možné ho zpracovávat stejně jako starý papír. Zbytky hliníku a polyetylen u lze využít přímo v papírně při výrobě páry nebo pro ohřev vody či dále zpracovat na palety apod.

Na speciální lince – nápojové kartony se rozdrtí a drť se za tepla lisuje do desek, které je možné použít např. jako stavební izolace. Taková linka funguje také v ČR.

Zdroj: Ekonom <www.ekokom.cz>

Balená voda či voda z kohoutku?

Jakou vodu si tedy vybrat ke každodennímu pití? To asi zajímá nejvíc lidí. Než se rozhodnete, kterou značku v obchodech vybrat, měli byste si možná položit otázku, zda je vůbec nutné kupovat vodu balenou, když vám doma teče kvalitní voda z kohoutku. Uvažování vám možná půjde lépe, když si uvědomíte, že balená voda je v průměru 65× dražší, ale rozdíl se může vyšplhat až na stonásobek. Test MF DNES z roku 2005 přitom ukázal, že voda z vodovodu je kvalitní a někdy předčí i vodu balenou.

Rada druhá: Když si kupujete v obchodě vodu pro každodenní pití, vybírejte kojeneckou, pramenitou nebo slabě mineralizovanou minerální vodu.

Můžete pochopitelně pít i balenou pitnou vodu, pokud vám nevadí, že se z obalu často nedozvíte, odkud pochází, a že to může být třeba i obyčejná voda z vodovodu.

Zdroj: MFDnes <ekonomika.idnes.cz>

Hliníkové obaly

V žádné z dostupných statistik se nedá dočíst, kolik přesně hliníku skončí v komunálním odpadu od každého obyvatele České republiky ročně. Odhaduje se, že by se mohlo toto číslo pohybovat u hodnoty 1,2 kg (pokud bychom si chtěli toto množství představit v prostoru, pak to znamená krychli o hraně 16 m).

Zdroj: časopis Veronica, č. 3/2006

Porovnáme-li výrobu a odstranění tuny přírodního kancelářského papíru, zjistíme, že materiálové využití sníží:

- Spotřebu energie o 43 %
- Emise skleníkových plynů přepočtené na CO₂-ekvivalent o 70 %
- Toxické emise do vzduchu o 90 % a emise prachu o 40 %
- Množství absorbovaných organohalogenových emisí do vody o 100 % a suspendovaných tuhých emisí do vody o 30 %.

Zdroj: Vojtěch Kotecký, Ivo Kropáček: Suroviny v popelnici. Spotřeba materiálů v české ekonomice a její důsledky pro odpadové hospodářství, únor 2006

Dětské pleny

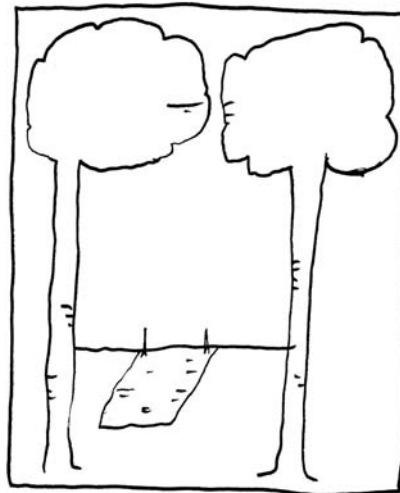
Není plenka jako plenka...

Narození miminka s sebou většinou přináší kolo-toč starostí. Rodiče si často již před narozením dítěte snaží zjistit co nejvíce informací o tom, co ten jejich tvoreček bude vlastně potřebovat, a jak se nejlépe připravit na jeho příchod na svět a na následující péči o něj. Ženy si s kamarádkami vyměňují zkušenosti o tom, jaký byl porod, jaký je nejlepší kočárek a kde mají levné oblečení miminka. V knihách a časopisech se dočtou o tom, jakou vybrat dětem vhodnou výživu a kosmetiku. O zdraví si popovídají s dětským lékařem. A to, kde mají nejlevnější jednorázové plenky, jim řeknou reklamní letáky.

A jsou to právě pleny, které jsou tou nejdůležitější součástí šatníku malých dětí. Provázejí je dennodenně průměrně dva roky, ve dne v noci.

Pokud jste se však rozhodli používat pleny látkové, možná jste už zjistili, že se nemáte na koho obrátit s prosbou o radu. Co o nich víme? Co jsou jen mýty a co podložená fakta? A často vlastně nepomohou ani naše moudré babičky a prababičky. Ty si to buď už nepamatují anebo vás při představě spousty hodin strávených při vyvařování a žehlení odrazují a odkáží na jednodušší „jednorázovky“. Kamarádky pratelné plenky nepoužívají, anebo to tají z obavy ztráty společenského statusu. Řada zdravotníků již pozapomněla na výhody „bavlnky“ k dětské pokožce a propadla mediálními tlakům – jednorázovkám. Lékaři také často nevěří, že by se ještě našli rodiče, kteří by opravdové pleny chtěli používat... Navíc mýtům a fámám o časové finanční náročnosti věří dokonce i někteří zánícení ekologové a „zeleně“ smýšlející rodiče. Ti se pak raději „řečem“ o opravdových (rozuměj látkových, pratelných) plenách raději vyhnou či obhajují své jednání časovou zaneprázdněností. (Většinou se však přitom snaží v dalších oblastech udržitelné spotřeby žít co nejšetrněji.) Virtuální svět internetu je sice místem, kde se člověk může setkat s podobně naladěnými lidmi, bohužel ještě není každému běžně dostupný.

Pro někoho jsou při výběru plenek dostatečně silné argumenty ekologické, jiného osloví úspora

peněz. Vyvrátit některé mýty o efektivitě jednorázových plenek a pohodlnosti jejich užívání a srovnání skutečných výhod a nevýhod nebývá na první pohled zřejmé a v reklamních letáčcích výrobců tzv. jednorázovek se pravdy nedobereme. Vyvrátit mýty a podložit informace fakty je vždy tvrdá práce. Týká-li se to našeho pohodlí, času a naší peněženky, platí to dvojnásob.

Z pohledu poradkyně zabývající se „plenkovou“ problematikou mohou říci, že možností, jak se stát ekospotřebitelem už od narození je opravdu nespočet. Výrobci a dovozci se snaží uspokojit všechny zájemce o pleny šetrné k životnímu prostředí a i zdraví dítěte nejrůznějšími tvary, materiály, kombinacemi i plenkovým příslušenstvím. Žel v tom právě ti nově narození moc velkou rozhodovací pravomoc nemají. Vybírají za ně rodiče. A tak se snažme svým dětem vybírat to nejlepší.

Co je však pro vaše miminko nejlepší?

Než se pokusíme odpovědět na tuto otázku, musíme se o plenkách, jejich výrobě a vlivu na zdraví našich dětí i na zdraví naší přírody něco dozvědět.

Na našem trhu se zjednodušeně řečeno můžeme setkat se dvěma základními druhy plenek – s plenami látkovými (= pratelnými = opravdovými) a jednorázovými.

Dlouhou řadu let se děti balily pouze do plenek látkových, v posledním desetiletí nabývají na významu plenky na jedno použití. Na straně látkových plenek stojí tradice, plenky na jedno použití propaguje reklama.

Látkové pleny

Látkové pleny mohou být klasické čtvercovky nebo moderní látkové pleny: vícevrstvé a tvarované ple-

ny, kalhotkové plenky a přes ně navlékané svrchní kalhotky či plenky all-in-one – „vše v jednom“. Pověštinou se vyrábějí z bavlny, v mnoha případech i nebělené či dokonce z kontrolovaného zemědělství – biobavlny. Vyžadují práci s praním a sušením, avšak moderní látkové pleny jsou čím dál tím méně náročné na čas a péči. *Viz níže poznámka k časové náročnosti.* Mezi nevýhody může patřit jejich koupě (některých a zatím) pouze přes internet.

I přes uvedené zápory ale spotřebovávají celkově (i s praním a výrobou pracích prášků) méně energie a vody než jednorázovky. Při praní závisí též na typu pračky, zvoleném pracím programu – teplotě praní, sušení a zbytném žehlení. Znečištění vody u látkových plenek záleží na tvrdosti vody. Samotná její spotřeba je vzhledem k dlouhé životnosti výrobku zanedbatelná. energii na dopravu můžeme taktéž vzhledem k délce života pleny a její celkové malé hmotnosti zanedbat. Také na samotnou výrobu je menší spotřeba surovin, mnohé suroviny jsou obnovitelné (bavlna, vlna, hedvábí, bambus atd.).

Nevytvářejí žádný tuhý domovní odpad. Množství

potřebné pro přebalovací věk dítěte obslouží bez problému po sobě 2 i více dětí. Pokud se plenka praním opotřebí, je možno ji dále používat jako hadřík a když doslouží i tak, tvoří kompostovatelný odpad. Jejich používání je levné. Látkové pleny

vyhřávají nejen v šetrnosti k životnímu prostředí, ale i ekonomicky. Ekologicky a ekonomicky šetrná maminka může ušetřit (dle druhu plen) až 20 000 Kč (ba i více v případě více dětí).

Přebalovací věk je kratší, neboť dítě bývá častěji vedeno k tomu, aby se obešlo bez plenek. Není riziko přestupu chemických látek z pleny do kůže dítěte a minimalizována jsou též další zdravotní

Látkové pleny

Jsou čím dál tím méně náročné na čas a péči.

Spotřebovávají celkově méně energie a vody než jednorázovky.

Na samotnou výrobu je menší spotřeba surovin, mnohé suroviny jsou obnovitelné.

Nevytvářejí žádný tuhý domovní odpad.

Ekologicky a ekonomicky šetrná maminka může ušetřit (dle druhu plen) až 20 000 Kč.

Přebalovací věk je kratší.

Není riziko přestupu chemických látek z pleny do kůže.

rizika – např. spojená s přehříváním pohlavních orgánů (vliv na plodnost, zvláště u chlapců), nesprávný vývoj kyčlí atd. Nechcete-li se pít po odborných zdravotnických studiích, zkuste si jednoduchý test, co je pro Vaše dítě lepší: přiložte si na tvář jednorázovku, a pokuste se na ní odpočívat (ležet), po půlhodině zkuste odpočívat po stejný čas na druhé tváři na plně bavlněné. Co Vám bylo příjemnější? Co myslíte, že je příjemnější vašemu miminku?

Látkové pleny v kombinaci s moderními svrchními kalhotkami velmi dobře těsní (na zádech i okolo nožiček) a dobře tak chrání ostatní oblečení od znečištění.

Poznámka k časové náročnosti

Mýty, které hovoří o úspoře času při používání jednorázovek a naopak plýtvání časem při používání opravdových plen patří k těm nejsilnějším a mnozí rodiče mu velmi často podlehnou. Mylný je i argument z reklamy, že jednorázové plenky šetří maminkám čas a také, že dítětko zůstane suché pouze v papírových plenách. Argument náročné práce při péči o bavlněné pleny přetrvává ještě z dob, kdy některé spotřebiče byly nákladné a hůře dostupné (např. automatické pračky). Pochopitelný je přístup zaměstnané ženy z poloviny 20. století, která pro samou práci neví, „kam dřív skočit“. Automatizace, dnešní technologie a moderní designy plen usnadňují dřívější skutečnou dřinu a šetří čas. A navíc tento mýtus o časové náročnosti souvisí i s naší pohodlností (hraničící leckdy s přirozenou leností). Časová náročnost péče o pleny bavlněné a jednorázové je tedy nečekaně přibližně stejná.

Jednorázové pleny

Jednorázové pleny můžeme ještě rozdělit do dvou kategorií (dle vlivu na životní prostředí).

Tzv. *ekoplenny* někdy též nesprávně nazývané kompostovatelné pleny. Jejich jednorázové užití (spotřeba)

Obecně lze říci, že ekoplenny jsou vhodnou náhradou zvláště pro maminky, které používají opravdové/pratelné pleny a které zároveň chtějí být šetrné k životnímu prostředí i při obtížných situacích, kdy by jinak použily problematicky rozložitelnou a bělenou jednorázovku (např. při cestování).

je řadí mezi jednorázovky, jejich následná recyklace – biologický rozklad je však k životnímu prostředí nesrovnatelně šetrnější než klasické jednorázovky. Navíc neobsahují žádný chlor, jiná bělidla a ani parfém.

Druhou variantou jsou *klasické jednorázové pleny* – pleny na jedno použití. Schematicky z pohledu spotřebitele vyjadřují vzorec: kup – užij – spotřebuj – vyhoď (...a dál se nezajíměj).

Klasické jednorázové pleny

Jsou složené z propustné fólie (většinou polypropylén), nasákové vložky (většinou buničina, která je pro zvýšení nasákovosti doplněna gelovým absorbérem na bázi polyakrylátů), nepropustnou fólií k ochraně prádla (polyetylen), lepicích pásků či suchého zipu a gumiček. Z výše uvedeného již lze vydedukovat, že na výrobu pleny je třeba velké množství surovin (dřevo a voda na buničinu, ropa na umělé hmoty, paliva na transport). Spotřeba surovin se uvádí u jednorázových plenek 10–50× vyšší než u plenek látkových. Spotřebává se též neobnovitelná ropa.

Jsou energetickou časovanou bombou – vysoce energeticky náročné: dítě spotřebuje cca 4 000 ks plen (tj. asi 200 kg buničiny s energeticky náročnou výrobou + výroba plastových fólií). Také je třeba započítat nároky na dopravu. Na výrobu jednorázových plen je spotřeba energie asi 2–3× vyšší než na výrobu plen látkových, včetně praní, sušení a žehlení.

Mají dále negativní ekologický dopad – doprava (včetně nákupů) a spalování plen po jejich použití, jež zatěžují ovzduší. Ke znečištění vzduchu při výrobě jednorázových plenek dochází především při výrobě celulózy (SO₂) a umělých hmot (CO₂, NO₂ i organické látky). Doprava se podílí na znečištění ovzduší výfukovými plyny – toto dopravní znečištění je srovnatelné se znečištěním z výroby vzhledem ke krátké životnosti pleny na jedno použití, neboť plenku je třeba dopravit od výrobce k zákazníkovi a po použití k místu zneškodňování odpadu. Pokud se komunální odpad spaluje, je třeba připočítat i znečištění ovzduší nebezpečnými plyny ze spalovny. U jednorázových plenek je znečištění ovzduší mnohem vyšší než u plen látkových.

Spotřeba a znečištění je závislé na způsobu výroby celulózy. Dnes je naštěstí většina výrobních vod z celulózek zaokružována (voda je znovu použita při výrobě a nevzniká tak voda odpadní). Velmi důležitý je proces bělení buničiny/celulózy. Pokud je vodní hospodářství celulóžky v pořádku a většina výrobních vod je zaokružována, znečišťujeme praním látkových plen vodu asi 2× více než ji zatěžuje výroba plen jednorázových.

Odpad z plen je vzhledem k velké nasákovosti ještě objemnější a hmotnější – až jedna tuna na dítě. Odpad je nerecyklovatelný, skládkuje se nebo pálí, pleny se rozpadají za 200–400 let. Při předpokladu, že dítě spotřebuje denně 5–6 jednorázových plenek, za celý přebalovací věk je to asi 4 000 plenek, které v nasáklém stavu tvoří až 1 tunu nerecyklovatelného odpadu.

Prakticky tento odpad končí buď na skládkách nebo ve spalovnách komunálního odpadu. Vzhledem k vysokému podílu vlhkosti je to odpad špatně spalitelný a vzhledem k podílu umělých hmot případně zbytků chloru z bělení hrozí při spalování vznik jedovatých plynů. Rozhodně by se však jednorázovky neměly

likvidovat podomácku, tj. kompostovat na zahradě (nejde-li o ekoplenu) nebo spalovat v domácím topeništi. Z hlediska produkce komunálních odpadů poškozují jednorázové pleny prostředí nesrovnatelně víc než pleny látkové. Dítě „vyprodukuje“ v jednorázových plenkách za rok 2× více odpadu než průměrný občan v ČR.

Jsou finančně náročné. Viz výše.

Dítě si hůře a později zvyká na udržování čistoty. Přebalovací věk u jednorázovek je delší než u látkových plen. Výrobci si mnou ruce (a „mastí kapsy“: jednorázovky se dnes běžně používají do tří i více let. V Americe nejsou výjimkou čtyřleté děti s plenami. A vlastně i v našich obchodech bez

Jednorázové pleny

Spotřeba surovin je 10–50× vyšší než u plenek látkových.

Na výrobu je spotřeba energie asi 2–3× vyšší než na výrobu plen látkových, včetně praní, sušení a žehlení.

Znečištění ovzduší je mnohem vyšší než u plen látkových.

Dítě „vyprodukuje“ v jednorázových plenkách za rok 2× více odpadu než průměrný občan v ČR – až jednu tunu.

Pleny se rozpadají za 200–400 let.

Přebalovací věk je delší než u látkových plen.

dlouhého hledání nalezneme pleny od 20–25 kg (které jsou určeny běžné populaci, nikoliv dětem s postižením). Není zcela vyloučené zdravotní riziko (z reziduí stopových množství škodlivých látek) apod. Jednorázové pleny hůře těsní, při přebalování je často nutné převlékat celé dítě. Mají ale i své výhody: přebalování je jednoduché, odpadá práce s praním a sušením. Při cestování není nutné starat se o přepírání, pleny lze kdekoliv přikoupit, avšak většinou ve velkém balení.

Výhody jednorázovek (zvláště snadné přebalování) mají dnes též výše uvedené moderní systémy látkových plen. K nim je stále vyvíjena řada příslušenství pro snazší užití, skladování, praní a čištění (např. vkládací plenečky, separační pleny, síťky a kyblíky na použité pleny, Snappi sponky atd.). Rodiče potěší nabídka přírodních vložek z buretového hedvábí pro případné opruzeniny či léčivá vlana, ale též k dítěti i přírodě šetrnější neparfémované prací prášky, mýdla na skvrny, lanolin na impregnaci vlněných svrchních kalhotek apod.

Co je tedy pro vaše dítě a prostředí, kde bude jednou vyrůstat, nejlepší?

Nejdeálnější pro dítě – kontakt s matkou i životní prostředí je zcela bezpochybně *bezplenová metoda*. Ta představuje prvotní přírodní řešení. Je to tradiční (zároveň velmi silná) komunikační metoda při rané péči o potomky. Dnes je realizovaná zvláště u „primitivních přírodních“ národů. Je znovuoobjevená pro civilizaci třetího tisíciletí a s konkrétními adaptacemi přizpůsobena našemu životnímu stylu a podmínkám bydlení, přesto stále (pro společenské stereotypy) nedocenená.

Bezplenová metoda vyžaduje a zároveň vytváří silné pouto mezi dítětem a matkou a tím pozitivně podporuje jejich vztah. Je to nejlevnější, téměř beznákladová, metoda ve srovnání s náklady na pleny. Je též šetrná k životnímu prostředí: nespoteřebává téměř žádné suroviny, nevytváří žádný odpad atd. A funguje. Nejen v dalekém světě, ale i v Rakousku, Německu, na Slovensku, ale i u nás – v Čechách. Jde o to, že matka se učí vycítit, kdy její dítě bude konat potřebu (i malé miminko totiž vydává před „potřebou“ nějaký signál, že „musí“ – zavrtěním se, schováním do kouta apod.), na který

matka reaguje – dá jej včas vyčurat či vykakat. Maminka pak miminko podrží, aby si ulevilo. V kulturách, ve kterých se tyto vědomosti stále ještě předávají z generace na generaci, to mají maminky lehčí, snáze dovedou kombinaci intuice, pozorování a časování uskutečnit a použít v praxi. Avšak ne každý má možnost, je schopen či chce tuto metodu vyzkoušet.

A tak přidávám alespoň pár doporučení, jak snížit zatížení životního prostředí výběrem a způsobem použití dětských plenek?

Jak snížit zatížení prostředí výběrem a způsobem použití dětských plenek?

Z celkového srovnání plyne, že látkové pleny zatěžují životní prostředí méně než pleny jednorázové. U obou druhů plen můžeme ale hodně ovlivnit způsobem používání a likvidace.

Vlivy na životní prostředí můžeme při používání *látkových plenek* ovlivnit především *způsobem praní*, sušení (a žehlení). Látkové plenky stačí prát na teplotu 60 °C. Tato teplota je dostatečná i z hygienického hlediska (nehrozí-li bezprostřední nebezpečí infekce nebo dítě samo netrpí akutní nemocí). Ve srovnání s vyvářkou ušetříme na jeden prací cyklus až čtvrtinu energie. Energii, vodu i prací prášek ušetříme, budeme-li prát podle zásad ekologicky šetrného praní. Spotřebu energie můžeme ovlivnit i výběrem pračky (*při nákupu sledujeme energetický štítek*) a např. i napouštěním teplé vody do pračky (lze-li). Věnujeme pozornost pracímu prášku, vybíráme kompakty, a jsou-li pro nás dostupné, preferujeme prací prášky se značkou Ekologicky šetrný výrobek (EŠV), české výrobky atd. *Aviváže se všeobecně nedoporučují* (snížují savost plen a navíc je to „zbytečná chemie“). Není nutné používat ani speciální prostředky pro dětské prádlo, dermatologickým testováním procházejí všechny prací prostředky, spíše věnujeme pozornost správnému dávkování (čteme pozorně doporučení výrobce) a máchání (u automatických

Bezplenová metoda
nejlevnější, téměř beznákladová metoda šetrná k životnímu prostředí

Vrátíme-li se při výběru plenek k tradici, *darujeme našemu dítěti to nejčistší – zemi bez zbytečných odpadků.*

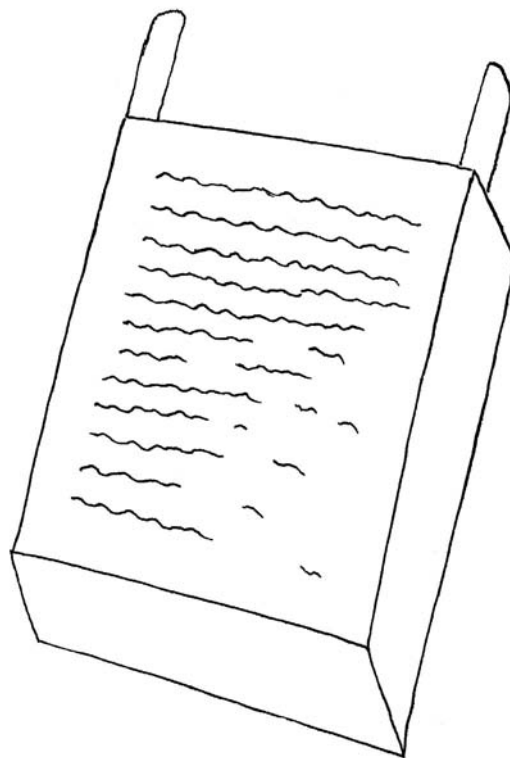
praček můžeme, je-li to nutné, máchat i 2×). Pachu z použitých plenek a nepořádku v koupelně se dá snadno předejít použitím vhodných kyblíků s těsnícími víky či vonnými olejíčky. Plenky *sušíme na volném vzduchu*. Ideální je sušení na sluníčku, které nám prádlo vybělí. Použití sušičky se z hledisek úspor energie nedoporučuje. *Zbytečné je i žehlení.*

Používání *jednorázových plen* se pokuste omezit na obtížné situace (na cesty, na noc). Vlivy na životní prostředí můžeme ale snížit už při samotném *nákupu* – volíme plenky, které nejsou bělené chlorem nebo plenky z nebělené buničiny. Jednorázovou plenku rozhodně *nespalujeme v domácím topeništi* (hrozí vznik nebezpečných plynů), ani se je nepokoušíme divoce kompostovat, neboť vzhledem k obsahu plastů je použitá plenka v zabaleném stavu téměř nerozložitelná.

Tvrzení, že: bavlněné plenky jsou šetrnější k životnímu prostředí (i k dítěti) a doporučení *vybírat plenky s ohledem na jejich vliv na životní prostředí*, zůstává stále platné.

A proto: Chcete hýčkat své dítě v bavlnce, mít postaráno o plenky bez zbytečné námahy a utracených peněz, věnovat více času svému dítěti, vytvářet méně odpadu, používat plenky přátelsky k přírodě a zároveň být „IN“? Objevte látkové plenky!

*Zajímají Vás další podrobnosti? Odpovědi na otázky, zda je pravda, že dítě vydrží v počurané jednorázovce déle než v „bavlnce“; co jsou to moderní látkové plenky, proč rodičky v nemocnicích dostávají jednorázovky a ne látkové plenky; proč se maminky bojí přejít zpět od jednorázovek k přátelným plenám a proč by se k nim měly vracet; jaká je situace v zahraničí; jak si ušít či uplést plenu a jak plenky snadno skládat; či jednotná terminologie a odlišnosti tvarovaných, kalhotkových, vícevrstevných a dalších plen a svrchních kalhotek? Odpovědi naleznete společně s návody na skládání a šití moderních plen v publikaci *Plenky pod lupou*, kterou vydala Rosa v říjnu 2006 (www.rosa.ecn.cz).*

Eko(v)ložky

Přesto, že se o tomto spotřebitelském tématu mnoho nenamluví, je běžnou a neodmyslitelnou součástí života všech žen. Stejně jako při nákupu dětských plínek, můžeme v případě vložek narazit na mnoho alternativ s tím, že některé z nich mohou být přírodě a nakonec i nám příjemnější. Problematika ekovložek je jasně dámským hřištěm, snad zaujme i některé muže.

Ačkoliv v ekologické poradně i v osobním životě toto téma řešíme zřídka, nabídka alternativních výrobků jak v obchodech (zpravidla se zdravou výživou, nikoliv drogeriích, jak by se dalo očekávat), tak i na internetu naznačuje, že ženy o výběru těchto každoměsíčních nezbytností přemýšlejí.

Co rozhoduje?

Chceme se hýčkat jako v bavlnce, užívat pohodlí, (ne)šetřit, mít více času, vytvářet méně odpadu a používat materiály šetrné k přírodě? Potřebujeme se cítit bezpečně, čistounce, zdravě? Pocity

Biobavlna je pěstována v ekologicky čistých oblastech, a to výhradně přírodním způsobem. Během jejího pěstování a zpracování se nepoužívají pesticidy, které mají na lidský organismus i přírodu velmi negativní vliv, ani herbicidy či jiné chemikálie. To zaručuje, že výsledný produkt – biobavlna a oděvy z ní – nevyvolává alergické reakce a zdravotní obtíže. Na produkci konvenční bavlny, která sama zahrnuje asi tři procenta zemědělské produkce, se spotřebuje kolem 30 % pesticidů ročně. Organická biobavlna se dnes již zcela běžně pěstuje a produkuje také v Indii, Turecku, USA, Peru a Paraguai. Bio produkce bavlny má nejen nesmírně pozitivní dopad na životní prostředí země svého původu, ale díky mezinárodnímu projektu „Fair Trade“, do něhož je zapojena většina producentů biobavlny je také zdrojem slušné obživy chudých zemědělců třetího světa. Zároveň tento projekt garantuje, že při produkci a zpracování není zneužíváno práce dětí.

V neposlední řadě má používání biobavlny pozitivní dopad na zdraví člověka, protože během procesu pěstování a po sklizni prochází běžná bavlna dlouhou řadou chemických úprav a velké procento škodlivých látek v ní usazených se odbourává pomalu a po dlouhou dobu. Do lidského těla se tak mohou stykem s pokožkou dostat škodlivé látky, způsobující celou řadu zdravotních obtíží (ekzémy, různé kožní nemoci, ukládání škodlivých látek v organismu aj.).

čistoty a bezpečí nám neúnavně zaručují všechny reklamní spoty i plakáty. Jak se na to dívají ekoložky? Zeptaly jsme se jich. Sestavily jsme dotazník, který nám posloužil ke kvalitativnímu výzkumu. Elektronická verze dotazníku brzy utekla z okruhu ekoložek a směle se šířila dál. Vyplněné odpovědi k nám nakonec přicházely i z míst, která nejsou baštami uvědomělého spotřebitelství, a původní obavy z překračování intimity se ukázaly jako mylné. Ženy si chtějí povídat, přemýšlet a vybírat.

Co jsme zjistily?

Dotazníky se nám vrátily od 30 žen, z toho 12 z nich má děti. Tři z nich používají látkové vložky, jedna pohárek a ostatní jednorázové vložky. Více než polovina oslovených používá tampony, jedna specifikovala tampony z biobavlny. Jedenáct žen pratelné vložky zná, ale nepoužívá, 13 žen tuto možnost nezná. Jedna z maminek

Návod na ušití pratelných látkových vložek (Jitka Kolářová)

Vložka se skládá ze dvou kusů – kapsy a jádra. Potřebujete: bavlněnou látku, nit, nylon (nebo jiný nepropustný materiál), kousek froté, patentku, tenkou stužku (nemusí být).

Nastříhejte z bavlněné látky kruh o průměru asi 21 cm a dva půlkruhy téhož průměru. Z nylonu také dva půlkruhy a obdélník o rozměrech 17 × 7 cm. Z froté vystříhnete stejný obdélník. (Ke všemu je třeba přidat cca půl cm na stehy.) Nejprve sešijte k sobě vždy jeden půlkruh bavlny a nylonu po rovné straně. Sešité půlkruhy pak položte na kruhový díl bavlny, a to tak, že nylon bude na vnější straně. Sešijte díly po obvodu kruhu. Vložku obraťte stehy dovnitř. Nylonová vrstva teď bude uvnitř. Vložku prošijte podél středového otvoru asi 4 cm na každou stranu od vnitřních krajů půlkruhů. Vznikne tak obdélníková kapsa. Na „křídélka“ našijte patentku – jednu část na vrchní stranu, druhou zesponu. Na prostředku otvoru našijte na oba půlkruhy kousek stužky, aby se vložka dala zavázat. Nyní ušijte jádro vložky sešitím obdélníků froté a nylonu ze tří stran. Potom obraťte a sešijte čtvrtou stranu. Po použití pereme ve studené vodě a pak v pračce na 30 stupňů.

používá kompostovatelné dětské plenky, 8 maminek plenky bavlněné.⁴

9 žen, které používají vložky jednorázové, je chtějí přestat používat nebo je kombinovat s pratelnými vložkami. 10 žen o změně ještě neuvažovalo a 7 žen by si látkové vložky podle návodu ušilo.

Paní a slečny považují při nákupu za rozhodující kritérium savost, přilnavost ke spodnímu prádlu, materiál, tloušťku, viditelnost a křídélka. Cena přichází na řadu až po těchto vlastnostech a poslední místo na žebříčku zájmu připadá výrobcí a obalu produktu. Dotazované ženy se také obecně vyjádřily k problematice používání látkových vložek. K následujícím překážkám, které nejčastěji jmenovaly, přidáváme možnosti jejich odstranění.

Nejčastější překážky

nemám dostatek informací, nevím, kde se kupují

Pro informace se obraťte na nejbližší ekologickou poradnu, pro nákup na prodejnu zdravé výživy nebo probrouzdejte internetové obchody. *Zkuste si ušít vložky samy podle přiloženého návodu.*

nemám čas každý den prát

Zkuste to, mnoho času to nezabere. Někdy skvrny vyprat v ruce nelze. *Nevadí, když během cyklu budete prát „nedokonale“ a po skončení cyklu vyperte vložky v pračce.*

nemám možnost intimně prát a sušit (v zaměstnání)

Je otázka, proč menstruaci skrývat. Zkuste používat pratelnou vložku přes noc a odpoledne před odchodem domů. Na skvrny vám pomůže žlučové mýdlo nebo sůl na skvrny. *Mimo domov suším*

vypranou vložku na topení nebo na šňůře lehce překrytou plátným kapesníkem vyhrazeným jen pro tyto účely. Počítejte s tím, že vložky v našem klimatickém prostředí dlouho schnou a při plném používání proto potřebujete nejméně 3 kusy (jeden kus stojí cca 50 Kč).

je to nepohodlné

Ano, pratelné vložky jsou větší, než jednorázové. Praní zabere čas. Ale od čeho myslíte, že vzniklo rčení „mít se jako v bavlnce“?

nevěřím, že pratelné vložky jsou dostatečně bezpečné pro prádlo

Zkuste kombinaci – pod pratelnou vložku si pro jistotu dejte vložku klasickou. Samy si ověříte, jak moc je její pratelná alternativa bezpečná. *Tloušťku vložky si můžete samy nastavit (viz návod na ušítí).*

není mi příjemný kontakt s krví

Výběr z diskuse na internetovém Ekolistu:

Na Pobřeží slonoviny věří, že menstruační krev v sobě nese živou bytost. Je jako strom – předtím než strom (žena) vydá plody (dítě), nese květy (krev). Ekologické vložky nám umožňují sbírat svou menstruační krev a vrátet ji zemi.

ještě jsem neměla čas si je opatřit a zorganizovat si vše tak, abych je mohla začít používat

Pokud chcete začít používat pratelné vložky, začněte třeba o víkend, který strávíte doma. *V dnešní době nás nespojuje s přírodními cykly takřka nic, je dobré se jednou za měsíc přizpůsobit přirozenému. Věřte, že se v dnešním hektickém životním rytmu ráda podvoluji tisícileté zákonitosti, nezbytnosti, pravidelnosti.*

⁴ Plenky lze kompostovat, kompostovatelnost celé plenky vyzkoušeli v Irsku a my připravujeme náš vlastní další pokus. Český překlad včetně fotografií je k dispozici na ekoplenky.navi.cz. Jako nejlepší se při kompostování ekoplenek ukázalo tzv. vermikompostování, kompostování pomocí žížal.

Používáním ekoplenek se minimalizuje výskyt podráždění pokožky nebo alergických reakcí, protože ekoplenky neobsahují zbytečné deodoranty, barviva, antioxidanty, krémy nebo jiné nepotřebné chemické látky.

Jednorázové plenky většinou používají polyetylen na vnější voděodolnou vrstvu a polypropylen na vnitřní stranu. Vzhledem k množství používaných plenek je to jednoznačně plýtvání přírodními zdroji. Plenky Moltex Ōko používají speciální velmi tenký polyetylenový film, který je stejně účinný a obsahuje recyklovaný plast.

Běžné bělení pomocí chloru se používá čistě k tomu, aby byla plenka bílá a hezká. Stejně účelové, ale nepotřebné jsou běžně používané zjasňovače. Bělení bylo prokázáno jako zdroj karcinogenu – dioxinu, který v žádném případě nechceme v blízkosti svého dítěte. Znečištění dioxinem je jeden z nejzávažnějších problémů dnešního životního prostředí a používání nebělených plenek je jednou z cest jak toto znečištění omezit.

těžko už bych zvládala další věc ve svém praktickém životě ve prospěch co nejšetrnějšího způsobu počínání ve vztahu k životnímu prostředí

Některé firmy dnes balí každou vložku do zvláštního plastového obalu. Při nákupu zvažte druh a množství obalů, které se po použití stanou odpadem. Některé firmy balí vložky do papírového obalu. Přečtěte si na obalu, kde se vložky vyrábí, spočítejte si, z jaké dálky k vám přijely, zkuste najít bližšího výrobce.

obtížnost v situacích, kdy nemám možnost prát, nebo kdy se může stát, že není možnost vložku včas vyměnit (na cestách, na společenských akcích apod.)

Vezměte si pratelné vložky s sebou. Je vědecky dokázáno, že ženy dokážou dělat úspěšně více aktivit najednou, zvládnete to, dokážete to promyslet. *Pratelné vložky jsem poprvé použila v Himálaji. Tamější ekosystém neumí odbourávat naše civilizační odpady.*

Hromada odpadu

Na výrobu vložek a tamponů se používá papír, buničina bělená či nebělená chlorem, bavlna, ale také umělé hmoty a chemické látky v podobě parfémů, gelujících látek a bělidel (to je informace nejen pro 75 % dotázaných žen, které složení nevěděly, nebo jen tušily). Obaly jsou zpravidla plastové. Použité vložky a tampony končí ve směsném odpadu. Nedají se recyklovat, prostě se použijí, vyhodí a pořídí nové. 80 % dotázaných uvedlo, že mají cyklus 11–13krát do roka. Předpokládejme, že tedy 12× spotřebujeme během 5–8 dní trvání cyklu 18 kusů vložek a vyjde nám hromádka 216 kousků vložek na jednu ženu ročně (2,16 kg odpadu). Ke konci roku 2005 bylo v Česku 3 170 860 žen ve věku 12–55 let včetně. Teoreticky pak Češky loni vyprodukovaly 6 800 tun komunálního odpadu jen ve vložkách.

Máme na výběr

Již v úvodu jsme naznačily, že vedle klasických běžně propagovaných vložek a tamponů existují i jiné výrobky. O nich se v televizních reklamách nemluví, ba ani z žádného billboardu na vás nemr-

ká usměvavá majitelka pratelné ekovložky či tamponu z mořské houby. Je tedy na nás, abychom se závěrem o těchto poněkud opomíjených variantách zmínily. Možná působí podivně a rozhodně nekonvenčně, ale vězte, že mají své výhody.

Menstruační pohárky

vyrobené ze silikonu (přírodní guma), cenově výhodnější než běžné vložky a tampony. Krev se v něm shromažďuje a po vyjmutí se prostě vylije. Pohárek se opláchne a je opět připraven k použití. Pro pohodlné menstruování doporučujeme mít pohárky 2. Kalíšek lze nejlépe koupit například přes elektronickou adresu m.kalisek@seznam.cz za 720 Kč. Pohárek je vyráběn buď z gumy nebo silikonu.

Tampony z mořské houby

získávané v oblasti Karibiku, zcela přírodní bez dioxinů a syntetických vláken, biodegradabilní, používají se podobně jako běžné dostupné tampony. Mořská houba není rostlina, ale živočich žijící v teplých mořích. V minulosti byla hojně využívána k nejrůznějším účelům, dnes se s ní setkáte ponejvíce jako pomůckou pro odličování nebo jako houbou na mytí. Mořskou houbu lze jistě považovat za obnovitelný zdroj, je však otázkou, co by pro přírodu znamenalo její masové využívání.

Pratelné vložky

Dámské hygienické vložky Popolini jsou vyrobeny ze 100% biobavlny, lze je prát i na 90 °C, samy si můžete nastavit jejich tloušťku dle potřeby. Naše maminky je asi nepoužívaly, ale babičky by mohly vyprávět a vy si můžete spočítat – jedna stojí

Užitečné odkazy

<http://morska-houba.awes.cz> Prodej mořské houby.
www.lunapads.com Látkové vložky, menstruační pohárek, mořská houba.
www.newmoonpads.com Látkové vložky.
www.natracare.com Tampony z ekologického zemědělství, bez GMO a bělení chlorem.
www.gladrags.com Látkové vložky a menstruační pohárek.
www.mouncup.co.uk Menstruační pohárek.
www.mum.org Internetové Muzeum menstruace. Anglicky.
www.plinky.cz Internetový obchod mimo jiné i s látkovými vložkami.

kolem 50 Kč, potřebujete tak 3 kusy. Na skvrny zkuste použít žlučové mýdlo.

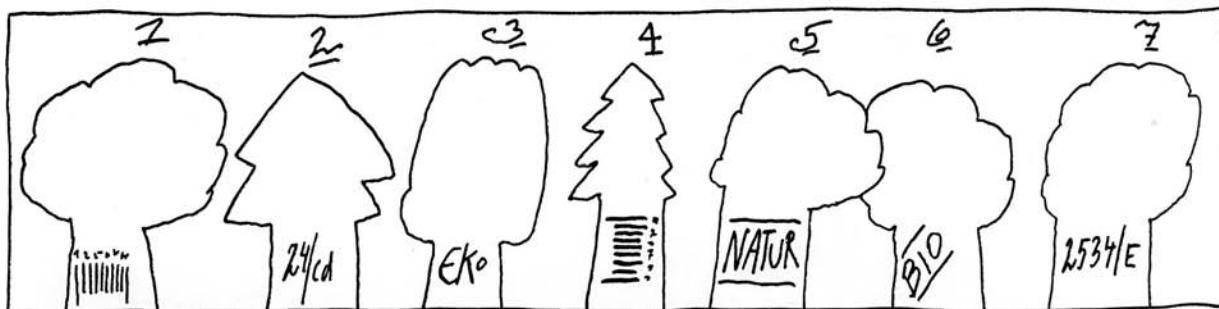
Tampony bez aplikátoru Natracare

běleny bez chloru, vyrobené z certifikované biobavlny, bez přídavných látek a parfemace

Vložky Natracare

z přírodních biodegradabilních materiálů, běleny bez chloru

V článku je čerpáno z materiálů Rosy – společnosti pro ekologické informace a aktivity a Ekolistu, deníku pro životní prostředí.

Květiny

Co je skryto za dokonalou krásou řezaných květin?

Současné ekologické problémy mají ve většině případů nečekané a skryté souvislosti, které nelze tak snadno odhalit... Ale i přes nedostatečné informace se vnímavý spotřebitel může poměrně lehce dovědět, že to s řezanými květinami nebude všechno až tak úplně v pořádku.

Pokud Vás při návštěvě květinářství zaujal téměř dokonalý, jaksi až „plastikově“ nepřírozený vzhled nabízených řezaných květin, je to první krůček k přemýšlení o environmentálních problémech květinového průmyslu. Další myšlenka pak možná zabloudí k přeplněnému sortimentu květinářství v kteroukoliv roční dobu, o exotičnosti řady nabízených květin nemluvě. Pakliže nacházíme na okrajích měst převážně jen opuštěná zahradnictví s rozbitými okny skleníků, odkud pak tedy ta květinová záplava pochází?

Jen málokterá řezaná květina, kterou si dnes koupíme v květinářství, je vypěstována v České republice. Spíše by se dalo hovořit o velikém štěstí a značném úsilí, pokud byste dnes chtěli takovou květinu v obchodě zakoupit. Pěstování řezaných květin pro komerční účely jako by v České republice úplně vymizelo. Ale nebylo tomu tak vždy. Květinářství mělo v Čechách dlouholetou tradici a čeští zahradníci si v 19. století v rámci c.k. monarchie, ale i v Německu, Francii a Nizozemsku, vydobyli dobré jméno. Po druhé světové válce, a zvláště pak za dob normalizace a kolektivizace, u nás všechna soukromá zahradnictví vymizela. Často byla rodinná zahradnictví začleněna do státních

Tulipánová velmoc – Nizozemsko

První tulipán byl do Nizozemí dovezen v roce 1593, ale teprve tehdy, když začali nizozemští pěstitelé křížit různé druhy a barvy tulipánů, staly se módní a velice žádanou květinou. Oblíbenost této květiny došla až tak daleko, že se hovoří o tzv. tulipánové horečce, která tehdy postihla Nizozemí i okolní země. Cena za jednu cibulku vzácného tulipánu dosahovala v letech 1634–1637 ceny jednoho měšťanského domu v Amsterodamu. Po pádu těchto závrtných tržních cen se Nizozemí poměrně dlouho vzpamatovávalo z tíživé hospodářské krize způsobené tulipánovým šílenstvím.

zemědělských podniků a služeb nebo v horším případě zlikvidována úplně. Nicméně i za dob minulého režimu ještě české květinářství alespoň přežívalo. Nabídka byla sice skromná a v zimním období bylo často obtížné sehnat jinou květinu než tradiční karafiát. Po roce 1989 to šlo s českým zahradnictvím z kopce ještě rychleji. Pomalá transformace, privatizace a nevyřešené vlastnické vztahy zapříčinily oslabení tuzemských květinářů. Toho využily silné zahraniční firmy a jejich široký, neokoukaný sortiment květin a nízké ceny pak lehce vytlačily domácí výrobce z trhu. Dnes je situace taková, že *téměř 98 % řezaných květin se na český trh dováží. Nejčastěji se jedná o reexporty z Nizozemska, ale také například z Kolumbie, Ekvádoru, Keni nebo Thajska. Nejde jen o exotický sortiment, ale o klasické růže vypěstované v Ekvádoru, chryzantémy z Kolumbie a karafiát třeba až z Etiopie.*

Křížem krážem kvůli růži

Osou globálního obchodu s květinami je Nizozemsko, které svou pozici buduje už více než tři sta let. Stalo se jakýmsi pupkem ekonomického světa tohoto průmyslu. Podstatná část květin, které se na světě vypěstují, zamíří totiž nejprve sem – do země vyhlášených květinových burz. Ve virtuálním prodeji je zde denně vydraženo až 19 milionů řezaných květin. Než se dostanou k zákazníkovi, urazí často velmi dlouhou cestu. Příklad? Třeba růže vypěstované v Keni letí do Nairobi, odkud do Amsterodamu, tam jsou během několika minut vydraženy a opět naloženy do letadla, které je přepraví do Tokia nebo třeba New Yorku. Pakliže si zakoupíte kytici o deseti květech, které vypěstovali zahradníci v zámoří, spolkně váza kromě vody ješ-

tě přes půl litru ropy – právě tolik je zapotřebí na její nákladnou přepravu.

Frekvence letů, které zásobují evropský květinový trh je neuvěřitelně vysoká. V roce 1995 startovalo v Kolumbii každé tři hodiny jedno 35tunové nákladní letadlo plné řezaných květin, aby uspokojilo poptávku ze zámoří. Jen jeden holandský vývozce řezaných květin

z Nairobi do Amsterdamu zaplnil každý týden čerstvým nákladem dvanáct letadel typu Boeing 707. Tehdy měl trh s květinami ještě rázně nakročeno kupředu, teprve zhruba před čtyřmi lety začalo období mírné stagnace. Z toho lze lehce odvodit, že objemy přepravovaných květin od roku 1995 bezpochyby ještě vzrostly, stejně jako nákladní letecký provoz. Obchod

s křehkou krásou proto bez debat patří mezi průmyslová odvětví, která se významně podílejí na znečišťování ovzduší, porušování ozonové vrstvy Země a globálních změnách klimatu.

Příležitost. Ale pro koho?

Květinový průmysl byl od šedesátých let zaváděn pod záštitou rozvojových strategií a strukturálních změn coby řešení chudoby rozvojových zemí. Květiny se po kávě, čaji, kakau či bavlně měly stát novou „záračnou“ exportní plodinou, která vyzdvihne ekonomiky třetího světa. Neméně důležitým podnětem pro přesouvání květinové produkce do rozvojových zemí byla a je existence určitých preferenčních schémat, která vymezují výhody pro vývozce z daných zemí. Uvolňování trhu a zanikání celních poplatků je chápáno jako součást podpory a důležitý finanční příspěvek pro rozvoj prů-

Květinová móda

Významným fenoménem v květinovém průmyslu je móda. Tento fenomén se stal, tak jako i v jiných odvětvích, vskutku neopomenutelným hráčem. Genetická úprava květin nebo šlechtění nových variet, které nechává vznikat nové a nečekané druhy nebo barevné kombinace, se stalo velice lukrativní činností. Lidé jsou za takové květinové novinky ochotni zaplatit až sedmkrát vyšší cenu, než jaká je u běžných řezaných květin. A kam až jsou „květinoví módní návrháři“ schopni zajít? Někdy je to skutečně až na samotnou hranici vulgárního kýče. Chcete-li, můžete mít například ve tmě fosforeskující květiny, které jsou ponořeny do chemického roztoku, jenž na pár hodin způsobí tento efekt.

myslu v rozvojových státech. Zůstává však otázkou, zda se nejedná spíše o relativní výhodu na straně rozvojových zemí a skutečnou výhodu pro vyspělé průmyslové země. Volný trh v rámci rozvojové pomoci většinou žene chudé země k čím dál ostřejšímu „závodu ke dnu“ mezi sebou navzájem. Dochází

k neustálému tlaku na snižování výrobní ceny, což se musí zákonitě odrazit v jiných člancích výroby – například ve zneužívání lidské práce, přírody a místních přírodních zdrojů. Právě levná pracovní síla a skrz naskrz děravé zákony o ochraně životního prostředí nebo jejich absence jsou trumfy, na které vsadily bohaté státy. Snaží se přesunout ekologicky problémovou a pracovní náročnou květinovou výrobu do rozvojových zemí. Peníze vydělané tímto průmyslem ve skutečnosti jen málokdy a v malé míře zůstávají v dané zemi. Unikají skrze zahraniční vlastníky, vysoké výrobní náklady a nerůznější poplatky. Většina zisku proudí k obchodníkům, šlechtitelům nebo zprostředkovatelům v průmyslově vyspělých státech. Vysoké počáteční náklady, nestabilní povaha obchodu a už zmíněné poměrně vysoké výrobní náklady mohou za to, že jen malé procento květinových farem je založeno a vlastněno místními obyvateli.

Kolotoč problémů

Negativní dopady způsobené samotnou povahou květinového průmyslu, globalizačními procesy a přesouváním značné části výroby do rozvojových zemí lze někdy těžko rozklíčovat a jednoznačně prokázat, v mnoha případech jsou však očividné, zřejmé a vesměs kopírují osudy jiných odvětví – například oděvního či spotřebního.

Asi nepřekvapí, že největšími vlastníky květinových farem v rozvojových zemích nejsou tamní země-

Drahocenná lidská práce

Ve většině rozvojových zemí je minimální mzda, která je stanovena zákonem, na hranici únosnosti, často není možné z této mzdy vůbec vyžít. Výše minimální mzdy se například v Ekvádoru pohybuje zhruba okolo \$ 160 za měsíc. Zatímco tzv. základní potravinový koš je podle National Institute of Statistics and Census v Ekvádoru vyměřen pro čtyřčlennou rodinu na \$ 440,81 na měsíc. Nevládní organizace Kenya Human Rights Commission hovoří o tom, že někteří zaměstnanci květinových plantáží v Keni dostávají plat zhruba \$ 24 na měsíc.

dělci, ale nadnárodní společnosti. Konfrontace se sociálními či environmentálními následky jejich rozhodování na regiony na druhém konci světa leží mimo jejich zorné pole. Možné negativní důsledky jejich počínání je však vesměs ani nezajímají, stejně jako stabilita regionu, kde momentálně působí. Ztráta zodpovědnosti vede často k porušování mezinárodních pracovních standardů: najímání pracovníků na částečný úvazek nebo na neplatné pracovní smlouvy bez nároku na jakékoli sociální výhody, neustále se zvyšující neúměrné tempo práce, zneužívání dětské práce, nedostatečná ochranná opatření atd. Platy se velice často pohybují pod hranicí zákonem stanovené minimální mzdy, navíc ve většině rozvojových zemí je toto minimum vyměřeno skutečně na pomezí únosnosti a velice často ani k holému přežití nepostačuje. Práce ve sklenicích bývá poměrně fyzicky namáhavá, a přičteme-li zdraví škodlivé prostředí (viz níže), jedná se o velice špatně placenou práci. V 70 % ji vykonávají především mladé ženy. Známe jsou zprávy z květinových plantáží hovořící o zneužívání, sexuálním obtěžování a znásilňování zaměstnaných žen ze strany jejich mužských nadřízených. Například v Keni se tento problém týká zhruba kolem 60 % zahradnic. Vzhledem k citlivému tématu však odborníci odhadují, že toto číslo může dosahovat až 90 %.

Jedovatá krása

Komerční způsob pěstování květin se neobejde bez intenzivního používání pesticidů a dalších agrochemikálií. Tyto látky provázejí celý produkční řetězec, počínaje dezinfikováním půdy, aplikováním nejrůznějších preventivních postřiků proti škůdcům a chorobám, podpůrných prostředků, postřikem před samotným uříznutím květu, konče ochrannou lázní před převozem, jež má zajistit zpomalení dýchacího procesu a udržení čerstvosti květin. Fumigaci, čili dezinfekci proti škůdcům, provádějí zahradníci každý den. Tyto chemikálie mají různé stupně toxicity. Některé z nich jsou vysoce jedovaté a skleníkové klima jejich nebezpečnost zvyšuje až trojnásobně. V některých státech dokonce používají chemikálie, které se v Evropě nebo v USA už před lety ocitly na indexu zakázaných látek, protože způsobují rakovinu.

Nedokonalá ochrana pracovníků při manipulaci s pesticidy a porušování bezpečnostních opatření je patrně nejznámějším problémem v celém květinovém odvětví. Předpisy sice například stanovují lhůtu, po kterou po postřiku pesticidy nesmí do skleníku nikdo vejít, často se však toto nařízení obchází a v práci se pokračuje příliš brzy, kdy jsou květiny od chemikálií ještě celé lepkavé. Není ani výjimkou, že zahradnice pracují i během samotného provádění postřiku. Často pak sklízí podráždění kůže a vyrážky, závratě, potraty, předčasné porody a porody mrtvého plodu, malformace dětí, otravy kojenců, astma, neurologické problémy, alergie, zhoršený zrak a různé druhy rakoviny. Extrémně vysoké a mnohdy pouze preventivní dávky pesticidů, které zaručují dokonalý až nepřirozený vzhled květin, mají nevyhnutelné dopady i na místní ekosystémy. V kombinaci se špatným managementem často způsobují znečištění vodních toků a podzemní vody. Květinový průmysl je velice náročný na spotřebu vody a v regionech s hustou sítí květinových farem a v kombinaci se špatným vodním hospodařením se často stává, že místní zemědělci svádějí s květinovými magnáty boje o vodu. Je zdokumentováno, že hladina spodní vody v těchto regionech neustále klesá. Ohrožena je místní fauna a flóra, tedy i potravinová bezpečnost regionu. V okolí květinových farem však bývá pesticidy kontaminován i vzduch. V atmosféře končí téměř 90 % toxických úniků, část z nich se pak s deštěm vrátí zpět na zem v blízkém okolí. Tím však výčet environmentálních problémů zdaleka nekončí.

Pesticidy jako afrodiziakum?

V mnoha případech nejsou pracovníci náležitě vyškoleni jak správně nakládat s pesticidy nebo ne vždy jsou vůbec informováni o jejich vysoké toxicitě. Jindy je nedodržování adekvátních bezpečnostních předpisů očividnou nedbalostí samotných zaměstnanců. Krutým žertem je mýtus, který je rozšířen na některých květinových farmách v Kolumbii. Ženy pracující na místních farmách si často nejsou vědomi ani nejmenšího rizika, které jim při práci s pesticidy hrozí, a nevědí ani o těch nejzákladnějších ochranných opatřeních, které jsou v Kolumbii platné. Na místo toho se zde věří v mýtus, že pesticidy a ostatní chemikálie používané na květinových farmách jsou silným ženským afrodiziakem.

O nechvalně známé pracovní podmínky v květinovém průmyslu se začaly poměrně hojně zajímat nejrůznější lidskoprávní organizace. Avšak negativní environmentální dopady a neudržitelné praktiky této výroby zůstávají stále v jakémsi polostínu.

Šance na změnu? Co můžeme dělat sami?

Řešením problému rozhodně není bojkot květin ze strany spotřebitelů v průmyslově vyspělých zemích světa. Květinový průmysl i přes veškeré nedostatky dává práci mnoha lidem v rozvojových zemích. Šance na zlepšení podmínek v květinovém průmyslu skýtají nejrůznější certifikační projekty, které se setkávají s většími či menšími úspěchy.

V řadě průmyslově vyspělých zemích se zákazníci květinářství stávají náročnějšími spotřebiteli. Samozřejmostí je kvalita květin, ale i snahy spotřebitelů vyhnout se květinám, které nesou cejch environmentálně riskantní produkce a nespravedlivého obchodování. K orientaci jim slouží spotřebitelské značky a certifikace takových květin – například

Ochranná známka projektu FLP

logo Fair Trade (viz kapitola Fair Trade), FLP, Florverde aj. U nás na certifikované květiny nenarazíme. Nevznikla po nich potřebná poptávka – tedy alespoň prozatím.

Zůstává otázkou, zda je nějaká šance pro nás spotřebitele, kteří se nechťejí vzdát potěšení z barevné kytice květin, ale ani svým spotřebitelským chováním podporovat riskantní praktiky květinového průmyslu. Skutečně celou situaci jednoduše vyřeším koupí hrnkových květin místo řezaných? Stejně jako řezané květiny jsou dnes květiny hrnkové pěstovány pomocí obdobných praktik. Snad s jediným rozdílem, že v případě hrnkových květin si Česká republika svou tradici prozatím dokázala stále udržet, tudíž většina z nich (alespoň v sezóně) je vypěstována v některém blízkém zahradnictví. Situace je komplikována i v případě, rozhodnuli se pro natrhání kytice sněženek nebo konvalinek ve volné přírodě. V tomto případě mohou být důsledky takového počínání rovny vážnému poškození nebo vést k lokálnímu vymizení těchto druhů. Pokud nevlastníme zahrádku, anebo čas na její údržbu, zřejmě nejsnazší cestou za řezanými květinami budou výpravy na místní zelinářské tržiště. Alespoň v sezóně je zde možné natrefit na pár prodavačů s nabídkou čerstvých sezonních květin. Možná, že jejich květy nebudou tak dokonalé a umně uvázané, ale jejich krása bude méně riskantní.

Oděvy v souvislostech

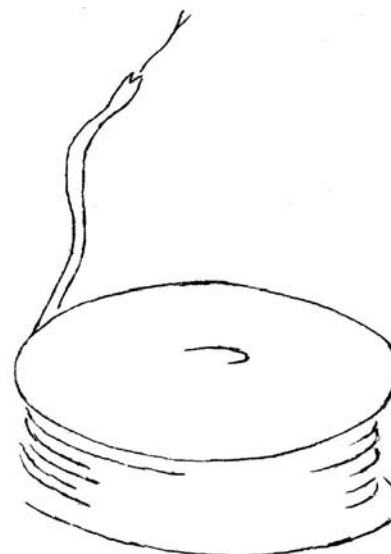
Podívali jste se někdy na cedulku svého trička nebo svetru? Vedle popisu materiálu a značky výrobce byste na ní pravděpodobně našli i údaj o zemi původu. Větička *Made in China*, *Made in Malaysia* nebo *Made in Indonesia* je dnes docela běžně k vidění i na oblečení od známých značkových firem. Snaha zvyšovat zisky na úkor výrobních nákladů a zachovat si konkurenceschopnost na přesyceném oděvním trhu vede levné i prestižní firmy k přesunu výroby do zemí, které jsou pověstné extrémně nízkými mzdami, špatnými pracovními podmínkami a nedostatečnou ochranou přírody. Vítězi jsou především spotřebitelé – oblečení stojí v reálných cenách nejméně v historii. Pro ekonomiku zemí, v nichž se oblečení vyrábí, společnost i životní prostředí má však tento trend velmi rozporuplné důsledky. Dobrá zpráva je, že správnou spotřebitelskou volbou a trochou snahy lze negativní dopady výroby oděvů výrazně zmírnit. A ani to nemusí stát jmění.

Bavlna – bílé zlato?

Bavlna se pěstuje prakticky ve všech teplých oblastech světa. Navzdory rozmachu syntetických textilií a částečnému oživení zájmu o přírodní vlákna, jako je len, konopí nebo hedvábí, zůstává bavlna nejdůležitější surovinou pro výrobu oděvů. Veřejnost ji obvykle považuje za přírodní materiál, který svědčí pokožce dětí i dospělých. Konvenční pěstování a zpracování bavlny si však v ničem nezadá s environmentálně nejproblematičtějšími zemědělskými a zpracovatelskými postupy.

Konvenčně pěstovaná bavlna je jednou z chemicky nejošetřovanějších plodin vůbec. Podle údajů severoamerické pobočky Pesticide Action Network spolknou pěstování bavlny deset, některé zdroje uvádějí až dvacet procent celosvětové spotřeby pesticidů. Bavlníkové plantáže přitom zabírají „jen“ necelá tři procenta světového půdního fondu, využívaného k zemědělství.

Rozptylu chemických reziduí do okolí bavlníkových plantážích a jejich kumulaci v tkáních živých organismů, včetně lidí a hospodářských zvířat, nelze účinně zabránit. Řada používaných pesticidů při-

tom patří mezi vysoce toxické látky. V kombinaci s negramotností a urputnou snahou vytěžit z pozemků alespoň tolik, aby bylo na jídlo a bydlení pro rodinu, může mít použití těchto chemických látek fatální důsledky pro životy mnoha milionů rolníků a jejich rodin z rozvojových zemí.

V Indii a dalších rozvojových zemích si mohou zemědělci na venkovských tržištích snadno koupit chemické látky, které evropská a americká legislativa pro použití v zemědělství dávno zakázala:

„Annan je typickým příkladem indického pěstitele bavlny. Neumí číst ani psát, v místním obchodě si však bez problémů může opatřit jakékoliv množství libovolného pesticidu, který má jeho úrodu chránit před nevítanými škůdci. Annan si nedokáže přečíst, co je na plastovém obalu chemické látky, kterou právě koupil, napsáno. Nechápe varovné značky, které upozorňují na míru toxicity. Po použití chemických prostředků, které na své políčko bos a oděný jen do párů látek dennodenně a po každém dešti rozprašuje z podomácku vyrobeného rozprašovacího stroje, se jen zběžně opláchne v trošce vody z pumpy — vody je málo a je jí potřeba na zavlažování bavlníku. Annan neví, že insekticid Monocrown vodou nesmyje. Karcinogenní účinná látka proniká kůží do těla a způsobuje nenapravitelné škody na zdraví.“ Tolik úryvek z dokumentárního filmu 100% cotton: Made in India od německé režisérky Inge Altemeier.

Známé nadnárodní firmy jako Bayer nebo Novartis tyto produkty v Indii vyrábějí a distribuují, ačkoliv znají jejich účinky na lidské zdraví a zasažené eko-

systemy. V oblasti tzv. bavlníkového pásu umírá nejvíc lidí právě na otravu pesticidy.

Velkou kontroverzi vzbuzují také snahy některých států a firem uvést na trh **geneticky upravená semena bavlníku** a umožnit jejich běžné užívání a šíření. Hlavním argumentem příznivců geneticky modifikované bavlny je možné snížení spotřeby pesticidů. Odpůrci genetických modifikací zemědělských plodin naproti tomu poukazují především na jejich nekontrolované šíření, nepředvídatelné synergie a velmi omezený ekonomický i environmentální přínos.

Při **zpracování bavlny** je největším problémem bělení a barvení textilií. Zhruba jedna třetina barviv k bavlně nepřilne a vymyje se postupně v některé fázi praní do odpadní vody. Velká část zpracovatelských zařízení se nachází v nejméně rozvinutých zemích světa, v nichž je ochrana přírody a životního prostředí často méně důsledná než v Evropské unii nebo Severní Americe. Menší výrobní podniky a dílny například nemívají vlastní čističky odpadních vod. Voda znečištěná barvivy a zbytky pesticidů ústí přímo do vodních zdrojů, které nezdědka plní roli zásobáren pitné a užitkové vody pro celou oblast.

Rovněž **produkce umělých vláken**, jejichž spotřeba v posledních desetiletích rapidně narůstá, se pojí s řadou rizik. Problematický je už původ primární suroviny, tedy ropy. (Na tento aspekt poukazují v knize *The Secret Life of Everyday Things* autoři Ryan a Durning, kteří důsledně zkoumali mimo jiné environmentální souvislosti bavlněného trička. Českým čtenářům tuto pasáž přibližuje Hana Librová ve své knize *Vlažní a váhaví*.) Německá pobočka Pesticide Action Network vytvořila detailní přehled procesů, kterými vlákna během zpracování procházejí, a chemických látek, které se při nich používají. I stručný výtah ukazuje širokou škálu environmentálně rozporuplných souvislostí: v procesu, který začíná několika chemickými reakcemi, a vrcholí spřádáním umělých vláken a vznikem tkanin, které se následně propírají, bělí, znovu propírají, suší, chemicky upravují, barví a potiskují, znovu chemicky upravují, propírají a suší, dochází především k silnému znečištění odpadních vod v důsledku přítomnosti těžkých

kovů v textilních barvivech a vysoké spotřebě energie během sušení.

Globální trh práce ve vašem šatníku

Ačkoliv dopady výroby oděvů na životní prostředí rozhodně nelze přejít mávnutím ruky, pravděpodobně nejkritizovanějším aspektem globalizovaného oděvního průmyslu je téma pracovních podmínek. Rozpor mezi obrovskými finančními prostředky vynakládanými na marketing a reklamu (jen samotná firma Nike utratí za reklamu a propagaci každoročně více než miliardu dolarů) a mezi neúprosnou snahou oděvních firem snížit výrobní náklady na vlastní produkt je šokující. Z celkové ceny oblečení, za které spotřebitel v obchodě zaplatí 600 korun, tvoří náklady na práci ve všech fázích dodavatelského řetězce od pěstování bavlny přes výrobu vláken a látky až po šití jen asi 23 korun, tedy tři až čtyři procenta. Ochota oděvních firem zaplatit alespoň o trošku více z maloobchodní ceny oblečení za lidskou práci by tedy měla skutečný dopad na pracovní podmínky. V celkové ceně oděvního produktu by přitom zvýšení hrálo jen zanedbatelnou roli a rozhodně by nemuselo vést k drastickému zvýšení cen pro spotřebitele.

To se však zatím neděje – oděvní firmy dál urputně tlačí na své asijské, latinskoamerické, východoevropské a africké dodavatele, aby vyráběli za ještě nižší ceny. Důsledky jsou nabíledni: některé továrny na výrobu oblečení srážejí z mezd svých zaměstnanců sociální a zdravotní pojištění, aniž by je skutečně odváděly. Terénní výzkumy a rozhovory s pracovníky továren a dílen ve volných obchodních zónách i mimo ně poukazují na zvýšenou prašnost, nedostatečnou ventilaci, nedostatečné osvětlení, nadměrnou hlučnost, nedostatečné protipožární zajištění, blokováno nebo neexistující nouzové východy, nedostatek toalet, nedostatek pitné vody apod. Nedostatečnost podmínek na pracovišti umocňuje velmi dlouhá pracovní doba (průměrně i více než 80 hodin týdně) a neochota zaměstnavatelů umožnit zaměstnancům čerpání dovolené nebo absenci v případě nemoci. Výjimkou podle výpovědí pracovníků nebývají sedmidenní pracovní týdny po dobu několika měsíců trvání zakázky. S nedostatečným zázemím na pracovišti a neúměrně dlouhou pracovní dobou bez

možnosti náležitě přestávky přímo souvisí bezpečnost práce – počet pracovních úrazů se zvyšuje s počtem odpracovaných hodin.

Pracovní podmínky v továrně v Bangladéši, která šije oděvy na zakázku i pro známé oděvní značky, popisuje ve svém článku pro The Ecologist britská publicistka a zakladatelka firmy The Bodyshop Anita Roddick:

„Ženy pracují od osmi hodin ráno do deseti večer, sedm dní v týdnu. Za poslední čtyři měsíce si mohly vybrat volno jen na jediný den. Jedna dívka přišije jednu kapsu za 36 sekund, to dělá 100 přišitých kapes za hodinu, 1 150 kapes za dvanáctihodinovou směnu. ... Před odesláním zakázky musí ženy pracovat od osmi ráno do tří hodin v noci, potom několik hodin spí na podlaze mezi šicími stroji. V sedm hodin ráno je probudí hlídač a směna začíná znovu. Dostávají 6 pencí na hodinu. ... Ženy si musí vyžádat speciální povolení, když chtějí během směny odejít na toaletu. Mají nárok na celkem dvě krátké pauzy na toaletu denně. ... Mladý muž, který pracoval u šicího stroje, utrpěl pracovní úraz — jehla mu prošla prst. Manažer továrny mu vyplatil 10 taka (9 pencí) a propustil ho.“

Strach z nezaměstnanosti v prostředí, kde obvykle nefunguje žádná formální sociální síť, znamená, že ti, kteří mají práci, se jen velmi neradi hlásí o svá zaměstnanecká práva. Otřesné pracovní podmínky v oděvním průmyslu přitom zdaleka nemusí být jen výsadou chudých rozvojových zemí. Existence pololegálních výrobních dílen (v angličtině nazývaných sweatshops), které zaměstnávají v nevyhovujících podmínkách za mzdu hluboko pod zákonným minimem nekvalifikované pracovníky z řad imigrantů, etnických menšin a jiných znevýhodněných sociálních skupin, byla zdokumentována v mnoha zemích východní Evropy a dokonce i v zemích s nejpřísnější pracovní legislativou na světě. Jedním z nejznámějších případů bylo odhalení manufaktury v El Monte na předměstí Los Angeles v roce 1995: bezmála osmdesát thajských imigrantů šilo za ostnatým drátem pod dohledem ozbrojených hlídačů v otrockých podmínkách oblečení pro renomované americké oděvní firmy. Kau-

za severokorejských šiček, které šily v textilní továrně v Žebráku spodní prádlo za mzdu, která byla pravděpodobně odváděna přímo do Severní Koreje, dokládá, že ani český oděvní průmysl nezůstal tohoto fenoménu ušetřen.

Oděvní průmysl na cestách

Jedním z hlavních charakteristických znaků oděvního průmyslu je jeho obrovská prostorová flexibilita. Případy, kdy jsou oděvní továrny bez předchozího varování přemístěny prakticky přes noc z jedné lokality do druhé, nejsou nijak ojedinělé. Rozmístění oděvní výroby v globálním měřítku bylo a stále je do značné míry odezvou na velmi konkrétní podněty spojené s ještě donedávna platným mezinárodním systémem cel a dovozních kvót a bylo ovlivněno podmínkami v jednotlivých státech – výší mezd a dalších výrobních nákladů, flexibilitou pracovní síly, existencí volných obchodních zón, daňovými úlevami, absencí odborových hnutí apod.

Nižší úroveň mzdových nákladů a potenciálně i nižší nároky v oblasti pracovního práva a sociálního zabezpečení jsou ekonomy hlavního proudu chápány jako komparativní výhoda dané země ve srovnání s ostatními státy. Někteří alternativní ekonomové a sociálně angažovaní autoři však zdůrazňují, že tato „výhoda“ není statická a jednou pro vždy daná a že se státy – chtějí-li si ji udržet – musí neustále přizpůsobovat úrovni výrobních standardů ve s r o v n a t e l n ý c h

Věděli jste o textilu?

- Největší spotřebu textilu a oděvů mají v Německu. V německých obchodech se prodá více než 20 kg textilu na hlavu ročně.
- Dokonce i britský maloobchodní gigant Marks & Spencer, který se ještě koncem 80. let pod sloganem „Buy British“ pyšnil tím, že 90 procent zboží, které ve Velké Británii uvádí na trh, bylo vyrobeno přímo v zemi, přejal novou strategii a přesunul značnou část zakázek do zemí s nižšími výrobními náklady.

zemích. Aby si oděvní průmysl zemí jako Bangladéš, Pákistán nebo Indonésie dokázal udržet v kontextu liberalizace mezinárodního obchodu oděvy, k níž došlo od ledna 2005⁵, dostatečný příliv zakázek, musí vyvíjet tlak na snižování výro-

5 Z ukončení dlouholeté regulace mezinárodního obchodu oděvy a textilem vytěžila především Čína, zčásti také Indie.

ních nákladů (tedy především mezd) a flexibilitu dodavatelů. Pro jednotlivé švadleny to v praxi zjednodušeně řečeno znamená ještě méně vyhovující pracovní podmínky a ještě delší pracovní dobu za ještě nižší mzdy.

Uplatňování komparativní výhody založené na levné pracovní síle, nerespektování pracovního práva a neexistující ochraně životního prostředí tak má přímou souvislost s přetrvávající chudobou v rozvojových zemích, absencí základních práv pracovníků a nízkými environmentálními standardy.

Co s tím?

Pokud si nyní kladete otázku, co proti takovým globálním nešvarům oděvního průmyslu můžete dělat přímo vy a jaké možnosti máte při nákupu oblečení na výběr, vězte, že jako spotřebitelé i jako občané můžete výrobní podmínky oděvů značně ovlivnit. Nejprve však jedna špatná zpráva: neexistuje žádné stoprocentně ekologické a férové oblečení, zvláště ne v běžných obchodech s oblečením. To ale neznamená, že byste nyní měli vyvodit závěr, že „s tím tak jako tak nic nezmůžu“ – to rozhodně není pravda. Možností jak negativní dopady výroby oblečení zmírnit a v některých případech dokonce obrátit v pozitivní je několik:

- Základem je být informován, a pokud možno informovat vhodnou formou ostatní – ptejte se na možná ekologická a sociální rizika spojená s výrobou oděvů, zajímejte se aktivně o téma pracovních podmínek v oděvních továrnách a o ekologická kritéria při výrobě oblečení.
- Dodavatelský řetězec v oděvním průmyslu je složitý propletenec – přesto (nebo možná právě proto) bychom coby spotřebitelé a potenciální zákazníci měli požadovat informace a záruky od prodejce, který zboží prodává! Ptejte se přímo v obchodech, na zákaznických telefonních linkách nebo e-mailem, jak je u dodavatelů konkrétních firem zaručeno dodržování základních sociálních a ekologických standardů při výrobě zboží, jak je zaručeno, že nebylo zneužíváno dětské práce a že pracovníci dostali náležitou mzdu, zda jsou u dodavatelů povoleny odborové organizace atd.

- Při vlastním nákupu oblečení dbejte na to:
 - aby oblečení, které kupujete, mělo dlouhou životnost,
 - abyste oblečení, které si kupujete, opravdu „vynosili“,
 - abyste nenakupovali více oblečení, než kolik skutečně potřebujete.
- Zvažte možnost nakupovat oblečení z druhé ruky – to, co hledáte, možná už někdo jiný nepotřebuje. Oděvy, které sami již nepotřebujete, naopak předejte známým či rodinným příslušníkům, věnujte je charitativním organizacím, dejte je do bazaru.
- Využívejte služeb místních krejčích a krejčových nebo si zkuste nějaký svršek zhotovit sami. U oblečení, které si sami ušijete, nebo které si necháte ušít od švadleny, která bydlí za rohem, je značná část rizik eliminována. Látka sice pravděpodobně bude pocházet z konvenční produkce, ale špatným pracovním podmínkám ve fázi střihání, šití, žehlení a balení oblečení na export se tímto způsobem vyvarujete. Navíc přispějete k omezení mezinárodní přepravy, která u textilu a oděvů nabírá obludných rozměrů.
- U oblečení z přírodních vláken dávejte přednost certifikovaným bioproduktům – na českém trhu se biooblečení postupně začíná objevovat, zatím především ve specializovaných on-line obchodech (www.dobrykramek.cz a některé další). Kde je poptávka, tam dříve nebo později vznikne i patřičná nabídka! Biooblečení je sice dražší než nejlevnější výrobky na trhu (cenově je srovnatelné se značkovými výrobky), ale investice se vyplatí!
- Kupujte si oblečení domácí výroby – v některých druzích ještě existují velcí i malí čeští výrobci. Kromě podpory místní produkce a garance jistých pracovních podmínek zde opět přispějete k omezení mezinárodní přepravy.
- Vyhledávejte Fair Trade oblečení, které je ušité za dodržování pracovních standardů Mezinárodní organizace práce. Na rozdíl od potravin je na našem trhu férového oblečení ještě velmi málo⁶, ale stejně jako v případě biooblečení platí – kde je poptávka, tam je i nabídka.
- Pokud nakupujete značkové oblečení, upřednostňujte takové firmy, které se podrobují nezávis-

⁶ Momentálně se Fair Trade oblečení prodává v České republice jen v některých z pěti specializovaných Fair Trade obchůdků (viz kapitola o Fair Trade). Největší výběr nabízí znojenský obchůdek Centra férového obchodu na Mikulášské ulici 10.

lé kontrole výrobních podmínek ve spolupráci s nevládními a odborovými organizacemi – nezávislou kontrolu nejen oděvních firem provádějí mezinárodní organizace Fair Labor Association (www.fairlabor.org), Ethical Trading Initiative (www.ethicaltrade.org) a Fair Wear Foundation (www.fairwear.nl) – na jejich webových stránkách najdete seznamy podniků a firem, se kterými spolupracují. Nejsou to sice 100% férové firmy, ale alespoň vám pomohou zorientovat se na trhu s oblečením a vybrat si „nejmenší zlo“. Aktuální informace v angličtině rovněž najdete na stránkách Kampaně za čisté oblečení – www.cleanclothes.org.

Že přístup gigantů oděvního průmyslu lze skutečně změnit k lepšímu, dokládají úspěchy posledních let ze zemí jako je Velká Británie, Spojené státy, Nizozemí nebo Německo, kde spotřebitelé – podpoření nevládními, odborovými a církevními organizacemi – jeví větší zájem nejen o poměr ceny a kvality, ale i o záruky v oblasti pracovních a ekologických podmínek výroby oblečení. V obchodech se proto objevují stále častěji Fair Trade biooděvy, značkové oděvní firmy začínají termín sociální a ekologické zodpovědnosti brát vážněji a zavazují se nejen k plnění etických kodexů (které mají

splňovat i dodavatelé a subdodavatelé), ale především se ochotněji staví ke spolupráci s nezávislými kontrolními organizacemi. To by bylo ještě před několika lety nemyslitelné. Skutečná, stoprocentní etická „čistota“ konvenčních oděvů je však stále velmi vzdálená.

Věděli jste o pěstování bavlny?

- Bavlna se pěstuje v 70 tropických a subtropických zemích na ploše o celkové rozloze 33 milionů hektarů, což odpovídá 2,4 procenta světové zemědělské plochy. Tyto oblasti leží v takzvaném bavlníkovém pásu, který se nachází mezi 36. jižní a 43. severní rovnoběžkou.
- Zatímco během posledních 20 let zůstává plocha, na které se bavlna pěstuje, přibližně konstantní, výnosy se kvůli použití umělých hnojiv, pesticidů, insekticidů a zčásti také umělému zavlažování zvýšily třikrát.
- Šest největších producentů bavlny – Čína, USA, Indie, Pákistán, Uzbekistán a Turecko – dohromady vyprodukuje přes tři čtvrtiny světové bavlny.
- Příjmy z vývozu bavlny mají zásadní význam pro mnoho nejméně rozvinutých zemí a jejich obyvatel. Jen ve střední a západní Africe závisí na pěstování a exportu bavlny více než deset milionů lidí, kteří mají na výběr jen málo možností jiného výdělků.
- Na indických bavlníkových polích pracuje v nevyhovujících podmínkách až 450 000 dětí ve věku od 6 do 14 let.
- Plocha Aralského jezera se snížila téměř o polovinu kvůli nevhodnému zavlažování bavlníkových plantáží v aralské oblasti.
- K barvení textilu se používá více než 800 druhů barviv.
- I v oblečení mohou být obsaženy nežádoucí chemické látky, které se přímo přes kůži dostávají do těla. Nové oblečení by se proto vždy mělo před prvním použitím vyprat odděleně od ostatního prádla.

Věděli jste o oděvním průmyslu?

- Šití vyžaduje nejvíce lidské práci z celého výrobního procesu. Oděvní a textilní továrny jsou proto přesouvány do zemí, kde je pracovní síla velmi levná. Oblečení pro evropský trh se nejčastěji dováží z Asie (Bangladéše, Indonésie a Číny), severní Afriky a Latinské Ameriky. V posledních letech se výroba přesouvá také do některých zemí východní Evropy.
- Od 80. let vyrostly v zemích s levnou pracovní silou tisíce tzv. volných exportních zón. V těchto zónách se obvykle nachází několik desítek továren, které vyrábějí převážně pro světový trh. 70 až 90 procent zaměstnaných tvoří mladé ženy ve věku od 18 do 25 let.
- Pro oděvní firmy je strategie jasná – při výrobě chtějí uspořit každý halíř, aby pak o to více peněz mohly vydat za reklamu. Image je v oděvním průmyslu všechno.
- Řada značkových výrobců oděvů, obuvi, sportovních doplňků se mění v pouhé organizátory výrobního a obchodního řetězce, tzv. „výrobce bez továren“. Většinu zakázek svěřují subdodavatelům z rozvojových zemí, ti běžně zakázku rozdělují dalším továrnám a dílnám. Pro značkové firmy má tato strategie dvě nesporné výhody – mohou tak snadněji přesouvat výrobu z regionu do regionu podle aktuální potřeby a navíc se tak zbavují odpovědnosti za otřesné výrobní podmínky – tvrdí, že mohou jen velmi obtížně pozitivně ovlivnit úroveň pracovních podmínek u svých dodavatelů. To je však od pravdy poměrně daleko.
- Švadleny v asijských továrnách na značkové sportovní oblečení si za svůj měsíční plat nemohou koupit ani jednu kopačku, které vyrobí.
- Někteří zaměstnavatelé údajně záměrně švadlenám na pracovišti neposkytují pitnou vodu ani čas se osvěžit, aby tak minimalizovali přestávky na toaletu.
- Na Srí Lance a v Pákistánu pracuje každý čtvrtý zaměstnaný člověk v oděvním průmyslu.
- Průměrné džíny, resp. suroviny pro jejich zhotovení, urazí asi 19 tisíc kilometrů, než se dostanou do maloobchodní sítě. V modelovém příkladě putuje bavlna z Kazachstánu na zpracování do Turecka, odtud na Tchajwan, kde se tká, pak do Francie, kde se barví, odtud je poslána na potisk do Číny. Z látky se džíny ušijí v Bulharsku a prodají se ve Velké Británii.
- Plat indonéské švadleny, která ušila džíny nebo tričko pro český trh, tvoří necelé jedno procento z ceny výrobku v obchodě.
- Puma je první nadnárodní firma z oblasti výroby sportovních značkových potřeb, která se zavázala ke spolupráci s Kampaní za čisté oblečení (Clean Clothes Campaign), největší koalici lidskoprávních, pracovních a odborových organizací. Cílem společného projektu je přezkoušet pracovní podmínky u přímých i nepřímých dodavatelů Pumpy. Zvláštní pozornosti se má dostat tématu ženských práv a zapojení místních organizací.

O autorkách

Eva Fraňková

Studentka oboru humanitní environmentalistika na Fakultě sociálních studií v Brně, donedávna koordinátorka Fair Trade obchůdku NaZemi Brno. Na rozdíl od zástupu teoretiků zná Fair Trade a jeho přínosy či nevýhody přímo od pramene, od pěstitele kávy v Kolumbii – viz její text. Žije a pracuje s Kateřinou Kotáskovou na Horním mlýně ve Křtinách. Kontakt: eva@fairtrade.cz

Hana Chalupská

Vedoucí ekologické poradny Veronica. Neúnavná organizátorka akcí po celé jižní Moravě a blízkém zahraničí, obránkyně všech stromů v Brně. Dokáže donutit ke spolupráci lidi z nejrůznějších i velmi vzdálených oborů a spojit je v tématech ochrany životního prostředí. Kontakt: hana.chalupska@veronica.cz

Jana Jerglová

Studentka Fakulty sociálních studií v Brně, oboru sociologie. Svou sociologickou erudici prokázala při přípravě a vyhodnocení dotazníku pro stále ještě tabuizované téma dámských vložek, znalosti a dovednosti umí prodat i v odpadové oblasti. Kontakt: jana.jerglova@seznam.cz

Kateřina Kosová

Další z řady absolventek humanitní environmentalistiky na Fakultě sociálních studií v Brně, čerstvě se věnuje koordinaci ekologické výchovy v jednom krajském městě v Čechách a doufá, že prorazí ledovou krustu úřednické byrokracie. Kontakt: tulip@centrum.cz

Kateřina Kotásková

Koordinátorka programu zaměřeného na podporu biopotravin v Hnutí Duha. Žije na Horním mlýně ve Křtinách, známém řadou environmentálních, sociálních a lokálně ekonomických akcí. Kontakt: kateřina.kotaskova@hnutiduha.cz

Věra Pospíšilíková

Pracuje jako ekoporadkyně v Ekologickém institutu Veronica v novém Centru Veronica Hostětín.

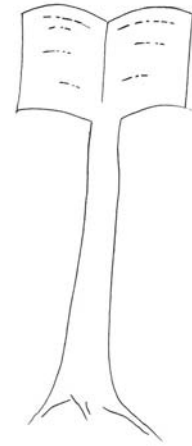
Kromě odpadům se věnuje udržitelnému venkovskému rozvoji a koordinaci všech s tím spojených aktivit. Jedna z mála chemiček mezi ekologickými poradci a poradkyněmi. Kontakt: vera.pospisilikova@veronica.cz

Věra Soukupová

Pracuje jako ekoporadkyně Rosy v Českých Budějovicích. Velká teoretička ve stálém očekávání vlastních dětí (balených v bavlnce). Text napsala ve spolupráci s praktičkou (dvojnásobnou maminkou) Adélou Chadimovou a řadou dalších maminek, které díky své odvaze boří mýty a zároveň šíří osvětu o pratelných plenách. Kontakt: soukupova@rosa.ecn.cz

Šárka Špačková

Zakladatelka a jedna z vůdčích osobností Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, vytrvalá propagátorka Fair Trade, absolventka oboru humanitní environmentalistika na Fakultě sociálních studií v Brně. S Fair Trade souvisí její zájem o pracovní a výrobní podmínky v globalizovaném oděvním průmyslu. Tomuto tématu se věnovala ve své diplomové práci. Kontakt: sarka.spackova@fairtrade.cz

Literatura a internetové zdroje

Literatura

Soukupová, V. (ed.): *Průvodce ekospotřebitele*. České Budějovice, Rosa, 2005.

Praktické rady mj. v tématech ekoznaček, biopotravin, GMO, elektrospotřebičů, testování na zvířatech, dětských plen, ...

Máchal, A., Vlašín, M., Smolíková, D.: *Desatero domácí ekologie*. Brno, Rezekvítek, 2000.

Jak se v domácnosti chovat šetrněji k životnímu prostředí.

Burešová, P.: *Co prozradí obal potraviny a jak porozumět údajům na obalu uváděným* [online]. 2002. Dostupný na <<http://www.szpi.gov.cz/cze/informace/article.asp?id=54170>>.

Librová, H.: *Vlažní a váhaví. Kapitoly o ekologickém luxusu*. Brno, Doplněk, 2003.

Širší environmentálně-sociologické souvislosti tématu.

Polanecký, K., Bursa, J.: *Jak využívat obnovitelné zdroje energie*. Brno, Hnutí Duha, 2002.

Proč a jak využívat pro své potřeby energii slunce, větru či biomasy.

Internetové zdroje

www.ekospotrebite.cz internetová podoba knihy Průvodce ekospotřebitele

www.spotrebitele.info stránky Sdružení obrany spotřebitelů, obhajoba spotřebitelských práv

www.ekoporadna.cz stránky Sítě ekologických poraden, spotřebitelské otázky a odpovědi, seznam ekologických poraden v České republice

www.veronica.cz/spotrebitelestvi/ internetová podoba této publikace a něco navíc

www.biospotrebite.cz informace o trvale udržitelné spotřebě v oblasti potravin, adresáře farmářů a prodejců biopotravin

www.cleanclothes.org The Clean Clothes Campaign – kampaň za lepší podmínky v oděvním průmyslu (anglicky)

www.czechfsc.cz stránky FSC ČR, seznam dřevěných výrobků a výrobců s certifikátem FSC (ekvivalent BIO v lesnictví)

www.fairlabor.org nezávislá kontrola nejen oděvních firem (anglicky)

www.fairtrade.cz stránky Společnosti pro Fair Trade a rozvojové vzdělávání, aktualizovaný adresář prodejen s Fair Trade výrobky

www.hnutiduha.cz/bio/ podpora biopotravin na stránkách Hnutí Duha

www.hnutiduha.cz/odpady/ informace o odpadech, nulovém odpadu

www.latkovepleny.cz informace o látkových plenách, porovnání alternativ

www.plinky.cz internetový obchod mimo jiné s plenami a vložkami z biobavlny

pvc.arnika.org informace o škodlivém PVC, možné náhrady

www.pokusynazvivatech.cz seznam firem, které netestují výrobky na zvířatech

www.pro-bio.cz stránky Svazu ekologických zemědělců, který prosazuje ekologické formy hospodaření

www.tzb-info.cz široký portál o vnitřních instalacích a úsporách energie

www.enviweb.cz portál o ochraně základních složek životního prostředí

www.stripky.cz/nemoci/vyziva/aditiva.html informace o přídavných látkách (aditivách)

Platné právní předpisy

zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky

zákon č. 146/2002 Sb., o Státní zemědělské a potravinářské inspekci

zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství

zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele ve znění pozdějších předpisů

vyhláška č. 324/1997 Sb., o způsobu označování potravin ve znění pozdějších předpisů

Veronica

Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Veronica – Ekologický institut Veronica

Ekologický institut Veronica je profesionální pracoviště ZO ČSOP Veronica. Navazuje na tradici časopisu Veronica, který vznikl v roce 1986 jako regionálně zaměřený časopis se záměrem spojovat kulturu s ochranou přírody a kultivovanou formou šířit ekologickou osvětu. Na podzim 2006 jsme otevřeli vzdělávací středisko – Centrum Veronica Hostětín. Naše činnost je určena pro nejširší veřejnost, odborníky, pro představitele a pracovníky veřejné správy, vzdělávací instituce, jiné nevládní ekologické organizace, učitele a studenty středních i vysokých škol, malé a střední podniky.

Naším posláním je podpora šetrného vztahu k přírodě, krajině a jejím přírodním i kulturním hodnotám.

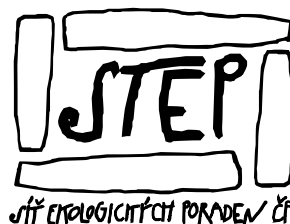
Nabízíme:

6× ročně časopis Veronica
ekologické poradenství pro nejširší veřejnost – spotřebitelská témata, šetrná domácnost, úspory a obnovitelné zdroje energie, ekologické stavitelství, ochrana přírody a krajiny
poradenství pro ozeleňování provozu úřadů a podniků
exkurze po pilotních projektech v Hostětíně: kořenová čistírna, obecní výtopna na biomasu, moštárna a sušárna ovoce, příklady ekologického stavitelství, solární panely, osvětlení obce
vzdělávací kurzy a pobyty v Centru Veronica Hostětín
knihovnu se 4 000 svazky knih a 400 videokazetami a nosiči DVD s tematikou životního prostředí
prodej odborné literatury, i přes internet; prodej ptačích budek různých typů, krmítek
studijní pobyty a stáže, možnost dobrovolnické práce v naší poradně či na našich akcích
členství v ZO ČSOP Veronica

Pravidelně pořádáme:

setkání přátel přírodní zahrady (každý měsíc)
výstavy obrazů, fotografií a dalších uměleckých předmětů
evropskou noc pro netopýry
diskuse, besedy, přednášky, semináře, exkurze
dny otevřených dveří v Centru Veronica Hostětín (každý měsíc)
konference „Venkovská krajina“ (Hostětín)
letní školu ochrany přírody a krajiny (Hostětín)
prodej vánočních jedliček a jejich jarní výsadbu v lesích u Brna
jablečnou slavnost (Hostětín)
environmentálně-osvětlová divadelní představení

Veronica je řádným členem Sítě ekologických poraden (STEP)

Kontakt:

ZO ČSOP Veronica
Panská 9, 602 00 Brno
tel. +420 542 422 750, fax +420 542 422 752
veronica@veronica.cz, www.veronica.cz

Centrum Veronica Hostětín
Hostětín 4, 687 71 Bojkovice
tel. +420 572 641 855
hostetin@veronica.cz, www.veronica.cz/hostetin/

veronica